

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ
BELİRLENMESİ:
ÇANAKKALE'YE HAREKÂT KARARININ ALINMASININ
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ VE SAVAŞ
HEDEFLERİNİN SAPTANMASI İLE İLİŞKİSİ

Yazar : Burak Samih GÜLBOY*

Öz

Bu çalışmanın amacı Birinci Dünya Savaşında İngiliz Savaş Konseyi'nin 1915'in Ocak ayında Çanakkale Harekâtı ile ilgili kararı alma sürecini ve bu sürecin savaşın erken döneminde İngiltere'nin savaş stratejisinin ve savaş hedeflerinin belirlenmesi ile olan ilişkisini analiz etmektir. Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşının erken döneminde İngiltere'de karar alma mekanizmasının oluşumu ve etkinliği incelenerek, bu mekanizma içinde yer alan görüşlerin ve yaklaşımların yansımalarının karar alma sürecine etkilerinin saptanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İngiliz Savaş Konseyi, Çanakkale Harekâtı, Savaş Hedefleri, Strateji, Savaş

THE DETERMINATION OF THE BRITISH STRATEGICAL APPROACH
DURING THE EARLY PERIOD OF WORLD WAR I:
THE RELATION BETWEEN THE PROCESS OF DECISION MAKING ABOUT THE
DARDANELLE'S CAMPAIGN AND THE DETERMINATION OF BRITISH
STRATEGICAL APPROACH AND BRITISH WAR AIMS

Abstract

This study aims at analyzing the process of the British War Council's decision making about the Dardanelles Campaign and observing how this process determines the British strategy and war aims during the early period of World War I. Upon this analysis, The structure of the organization responsible for decision making in Britain for the conduct of war during the early stages of World War I and the reflections of the main approaches and arguments of the decision

* Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ**

makers upon the British strategy and war aims are examined, in case of the decision making process for the Dardanelles Campaign.

Key Words: *World War I, British War Council, Dardanelles Campaign, War Aims, Strategy, War*

Giriş

Savaş tarihi ile askeri tarih arasındaki ince çizgenin nereden çizilmesi gerektiğini belirlemek için “savaş” ve “savaşmak” kavramlarını yeni baştan düşünmek gereklidir. Bu çerçevede bakıldığında temel anlamlarıyla “savaş” kavramı karşıt taraflar arasındaki çatışmacı bir ilişki biçimini yansıtırken, “savaşmak” kavramı ise bu ilişki biçiminin askeri araçlar ile pratiğe dökümüdür. Bu açıdan bakıldığında iki kavram arasındaki farklılıklar belirginleşmeye başlamaktadır. Savaş daha geniş anlamıyla politik amaçlara ulaşmak için kullanılan politik bir eylemdir.¹ Her ne kadar organize olmuş şiddet içermekten de, karşıt taraflar savaş söz konusu olduğunda çatışmacı araçları en etkili biçimde kullanmaya çalışırlar. Bu araçların tamamı askeri olmadığı gibi, savaşma eyleminin geçtiği alan da hedeflenen sonuçlara ulaşmak için temel belirleyici olmayabilir. Savaşı politik bir eylem olarak kabul etmek, savaş ile barış arasındaki ilişkiyi önemli kılmaktadır. Savaşlar kendi kendilerine ortaya çıkan olaylar değildir ve siyasal uyuşmazlıkları çözmek ve daha uygun bir politik konuma ulaşmak için yapılırlar. Savaşa başvurmanın temel nedeni politik hedefleri gerçekleştirmek olması nedeniyle savaşın sonunda ortaya çıkacak durumun önceden tahmin edilmesi ve buna hazırlanılması da önemlidir. Bu nedenle de savaşın yönetilebilmesi için nasıl bir barış istendiğinin önceden belirlenmesi önemlidir (Gray, 2006, s 86).

¹ Savaş kavramına tek bir tanım yüklemenin tartışmaya açık olduğu kesindir. Değişik disiplinlerin savaş kavramına değişik açıklamalar üretmiş ve üretmekte olması dışında, aynı disiplin içinde bile savaş kavramının tanımı üzerinde kesin bir uzlaşma olduğunu söylemek zordur. Diğer taraftan araştırmancının konusu burada belirtilen yaklaşım üzerinden işlenecektir. Savaş kavramı ile ilgili değişik yaklaşımlar ve tanımlar için şu kaynakların incelenmesi faydalıdır: Jeremy Black, **Why Wars Happen**, Londra, Reaktion Books, 1998 (Türkçe çevirisi: Çeviren: Yasemin Birhekimoğlu, **Neden Savaşıyoruz**, İstanbul, Güncel Yayıncılık, 2005); Diana Francis, **Rethinking War and Peace**, Londra, Pluto Press, 2004; Haldun Yalçınkaya, **Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Yayınları, 2008.

Yukarıdaki bakış açısından hareket edildiğinde savaş tarihi siyasi tarihin içinde siyasi birimler arasındaki politik eylemlerin geçmişini değerlendiren bir alan olarak canlanmaktadır. Askeri tarih ise savaşmak eyleminin ve bu eylemin araçlarının tarihçesini değerlendiren bir alan olarak şekillenmektedir. Bu anlayış çerçevesinde düşünüldüğünde savaş tarihi savaşlarda siyasetçilerin eylemlerini ve bu eylemlerin sonuçlarını yorumlar.

Bu çalışmanın amacı 1915'teki Çanakkale Harekâtının, yukarıda bahsedilen kapsamda, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşındaki savaş hedeflerinin belirlenmesi ile olan ilişkisini belirlemektir. Bu çerçevede, harekâtın politik bir eylemin sonucu olmasından hareket eden bir bakış açısıyla, İngiltere'de savaşın yürütülmesinden sorumlu Savaş Konseyi'nin yapısı, karar alma süreci, harekâtın kararının alınma süreci, ve harekâttan beklentileri ve hedefleri incelenerek, savaşın erken döneminde İngiltere'nin savaş stratejisi ve hedefleri ile ilgisi incelenecektir.

Birinci Dünya Savaşı ve İngiltere'nin Savaşa Yaklaşımı

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliiahtı Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da uğradığı suikast sonucu öldürülmesinin ardından Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan gerginlik, 1 Ağustos'ta bir Avrupa savaşına dönüştü. Kıta Avrupası'nun bütün büyük güçlerinin karşılıklı savaş ilanları ile beraber başlayan savaş gerçekte 1905'ten beridir gittikçe artan gerginliklerle yoğunlaşmış bir dizi krizin en ileri noktasıydı.

1 Ağustos'ta Avrupa'nın büyük güçleri karşılıklı olarak birbirlerine savaş ilan etmelerine karşın, İngiltere'nin konumu belirsizliğini korumaktaydı. 3 Ağustos'ta Alman ordularının Belçika'ya girmesinin ardından İngiltere, Almanya'ya 24 saatlik bir ultimatoma vererek Belçika'nın tarafsızlığının ihlalinin durdurulmasını, aksi takdirde bunun iki ülke arasında savaş nedeni sayılacağını bildirdi. Almanya'nın bu ultimatoma cevap vermemesi sonucunda İngiltere 4 Ağustos'ta Avrupa savaşına taraf oldu.

İngiltere'nin savaşa giriş gerekçesi -Belçika'nın tarafsızlığının ihlal edilmesi-, bu devletin başlayan savaşı algılama biçimini

yansıtmaktadır. 2 Ağustos itibariyle Avrupa'nın büyük güçleri savaşa tutuşmuş iken, İngiltere'nin konumu halen belirsizliğini sürdürmekteydi. Almanya ile Avusturya-Macaristan ve Fransa ile Rusya arasında mevcut olan ittifakların tersine, İngiltere'nin Avrupa'nın hiç bir devleti ile bir ittifak anlaşması bulunmamaktaydı. Buna karşılık İngiltere 1904'te Fransa ve 1907'de Rusya ile sömürge alanlarındaki sorunlarına yönelik uzlaşma sağlayan anlaşmalar yapmıştı.² 1905'ten beridir Avrupa'da yaşanmış olan uluslararası krizlerde açıkça Fransa'nın yanında yer almasına ve Almanya ile donanma yapımı konusunda rekabet halinde olmasına karşılık, İngiltere'nin temel amacı Avrupa'daki güç dengesinin devamlılığının sağlanmasıydı.

1911'de İngiliz ve Fransız askeri yetkilileri yaptıkları görüşmelerde olası bir Avrupa savaşı durumunda iki ülkenin ortak katkıları konusunda planlar yapmış olmalarına karşın, gene de ortada yazılı taahhütleri bulunmamaktaydı (Stevenson, 1990, s 205-226). Ancak bu duruma tek istisna 1912'de İngiliz ve Fransız Dışişleri Bakanları arasında nota teatisi ile yapılmış olan Manş Denizi'nde ve Akdeniz'de iki ülkenin donanma güçlerinin ortak kullanımı ile ilgili bir uzlaşma bulunmaktaysa da bu belgeler de hükümetler tarafından onaylanmamıştı (Gülboy, 2004, s 72-73). İki ülke arasında bağlayıcı bir ittifak bulunmamasına karşılık, 1905 ve 1911'deki Fas Krizlerinde İngiltere'nin Fransa'ya verdiği politik destek dikkat çekiciydi. İngiltere ile Rusya arasındaki yakınlaşma İngiltere ile Fransa arasındakine oranla daha yavaş ilerlemekteydi. Bu durumun başlıca nedeni boğazlar meselesi ile ilgili iki ülke arasındaki sorunlardı. 1907'de Afganistan ve

² Bu anlaşmalar esas itibariyle söz konusu devletler arasındaki sınır sorunlarını çözmeye yönelik uzlaşmaları içermekteydi. Fransa 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgalini tanımamış ve bu durum iki ülke arasında önemli bir anlaşmazlık konusu olmuştu. 1898'de yaşanan Faşoda Krizi nedeniyle iki ülke savaşın eşiğinden dönmüş ve Fransa geri adım atarak Nil vadisindeki haklarından vazgeçmişti (Kriz için bkz. A.J. P. Taylor, 1960, s 380-384). Söz konusu anlaşmazlık *Entente Cordiale* olarak da anılan 1904 İngiliz-Fransız Antlaşması ile çözülmüştür. Bu antlaşma ile Fransa İngiltere'nin Mısır üzerindeki haklarını tanıırken, İngiltere'de Fransa'nın Fas'taki haklarını tanıyordu. Bu antlaşmanın orjinal metni için bkz. Çevrimiçi: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Entente_Cordiale_Between_The_United_Kingdom_and_France, son güncelleme: Mayıs 2009; 1907 İngiliz-Rus Antlaşması ile İngiltere ve Rusya İran üzerindeki etki alanlarını tanımlayarak uzlaşmaya varıyorlardı. Bu antlaşmanın orjinal metni için bkz. Çevrimiçi: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Anglo-Russian_Entente, son güncelleme: Mayıs 2009.

İran üzerindeki sorunları konusunda uzlaşmaya varan iki devlet, boğazlar konusunda tam bir uzlaşma sağlayabilmiş değildi. Buna karşılık 1908'de Reval'de bir araya gelen İngiliz Kralı VII. Edward ile Rus Çarı II. Nikola iki ülke arasındaki samimiyeti sergilemeye çalışmışlar ve yapılan görüşmelerde Osmanlı Makedonyasında reform yapılması ile ilgili ortak uzlaşma sağlanmıştı. Reval'de boğazlar ile ilgili yapılan görüşmelerde net bir sonuç alınamamasına karşılık, iki ülke arasındaki yakınlaşma İtilaf kanadının sağlamlaşmasının bir göstergesi olmuştu (Clayton, 1971, s 207-208). İngiltere'nin itilaf blokunun oluşmasına yönelik politikasının temel nedeni istikrarsız ve agresif Alman dış politikasının Avrupa'da mevcut olan güç dengesinde yarattığı dalgalanmalardı.

İngiltere 1815'ten beri Avrupa'ya yönelik dış politikasının temelini kıtanın büyük güçlerinin oluşturduğu bir güç dengesinin sağlanması üzerinde oluşturmuştu. Birbirine yakın güçteki Avrupa devletlerinin arasında oluşan bu güç dengesi tek bir gücün Avrupa'yı kontrol altına almasını engellediği gibi, böylesine bir durumda Britanya adalarına yönelecek tehditler de ortadan kalkmaktaydı. Bu amaçla İngiltere kıta devletleriyle bağlayıcı hiç bir ittifaka girmeyerek, bunun yerine denge unsuru olarak kalmaya çalışmaktaydı. 1890'da II. Wilhelm'in Alman tahtına geçmesi ile beraber Alman dış politikasının radikal bir biçimde değişimi, İngiltere'nin dış politikasındaki istikrarı da sarsmıştı. Yeni Alman dış politikasının agresif ve istikrarsız atılganlığı bir yandan Avrupa güç dengesini sarsarken, diğer yandan da İngiltere'nin hem kıtasal hem de kıta ötesi çıkarlarını zedelemekteydi. Bu durum ise yavaş başlayan ama hızla gelişen bir Alman-İngiliz karşıtlığı yaratmıştı. Gün geçtikçe artan bu karşıtlığın sonucunda İngiltere, kendi gibi Alman dış politikasından rahatsızlık duyan Fransa ve Rusya ile uzlaşmalara girmişti. 1904 ve 1907'deki antlaşmalar bu uzlaşmaların ürünleriydiler. Alman dış politikasının yaratmış olduğu Avrupa'daki cepheleşmeye karşılık, İngiltere gün geçtikçe kurduğu uzlaşmaları Almanya'yı kontrol altında tutabilecek bir güç dengesinin bir tür devamı şeklinde algılamaktaydı, fakat 1914'e gelindiğinde bu uzlaşmalar ister istemez İngiltere'yi Avrupa'daki cepheleşmenin bir parçası durumuna getirmişti (Hamilton ve Herwig, 2004, ss135-137, 144-145). Avrupa'da başlayan savaş İngiltere için ne politik anlamda, ne de

askeri anlamda hedeflerini tanımlamaya fırsat bulamadan katıldığı bir karşılaşmaydı.

Bu aşamada İngiltere'nin yönetim yapısında, başlayan savaş ile ilgili, karar alma mekanizmasının tanımlanması faydalıdır. Savaşın başladığı andan, Kasım 1914'ün sonuna kadar, savaş ile ilgili karar alma merci hükümeti oluşturan ve İmparatorluk Savunma Konseyi'nin danışmanlığını yaptığı, 22 üyeli Kabineydi; Savaş Bakanlığı ve Amirallik ise uygulamadan sorumlu birimlerdi. İmparatorluk Savunma Komitesi 1901'de oluşturulmuş ve 1904'te revize edilmiş bir kurumdu ve görevi imparatorluğun güvenliği için gerekli olan enformasyonun toplanması ve koordinasyonu ile zaman içinde ortaya çıkacak sorunlara çözümler üretmektir. Bu çerçevede söz konusu komitenin kabineye yalnızca danışmanlık yapması ve gerektiğinde tavsiyelerde bulunması öngörülmüştü (Coates, 2000, s 14-15).

Başlayan savaşın beklentilerin ötesinde geniş çapta olması ve geniş alanlara yayılması, bu yönetim sistemini yetersiz bıraktığından, Kasım ayının sonunda savaşın organizasyonundan sorumlu olacak bir Savaş Konseyi oluşturuldu. Savaş Konseyi esasen kabinenin savaş eforunun organizasyonu ile daha yakından ilgili olan bakanlıkların temsilcileri ile İmparatorluk Savunma Komitesi'nin üyelerinden bazılarının bir araya gelmesinden oluşmaktaydı. Konsey hem Kabinenin hem de İmparatorluk Savunma Komitesi'nin yetkilerini birleştiriyordu (Coates, 2000, s 18-19). Bu durumun ortaya çıkardığı sonuç İngiltere'nin savaşı yürütme prosedürünün sivil otoritenin üzerinde sivil-askeri karma bir otorite tarafından üstlenilmesi olmuştur.

Savaş Konseyi Başbakan Herbert H. Asquith, Dışişleri Bakanı Edward Grey, Maliye Bakanı David Lloyd George, Donanma Bakanı Winston Churchill, Savaş Bakanı Lord Herbert H. Kitchener, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Archibald Wolfe Murray, Amirallik Birinci Lordu John A. Fisher ve Arthur Balfour'dan oluşmaktaydı. Bu isimler dışında yapılan toplantılara değişen başka isimlerin dahil olması olağan bir durumdu (James, 1965, s 18).

Savaş Konseyinin üyelerinin kişiliklerindeki ve savaşa olan yaklaşımlarındaki farklılıklar, ilerleyen dönemde İngiltere'nin savaşa olan yaklaşımını ve savaş hedeflerinin belirlenmesini etkileyecek bir

faktördü. Başbakan Asquith ve Dışişleri Bakanı Grey İngiltere ile Fransa arasındaki işbirliğine sıkı sıkıya bağlı isimlerdi ve İngiltere'nin savaşa girme kararının mimarları konumundaydılar (Williams,1995, s 202).

Savaş Bakanı Lord Kitchener ise geçmişi parlak başarılarla dolu Viktorya Dönemi İngilteresinin en önemli askeri kişiliğiydi. Kamuoyundaki popülerliğinin yanı sıra politik çevrelerde de büyük bir saygınlığa sahip olan Kitchener; Genelkurmay'daki bütün üst rütbeli subayların cepheye gitmesi nedeniyle Savaş Bakanlığını tek otorite olarak yürütmektedir. Ordu ile ilgili bütün düzenlemeler, atamalar ve organizasyonlar onun istediği şekilde yürüyordu ve sahip olduğu karizmanın büyüklüğü ve askeri çevrelerdeki etkisi nedeniyle ne politikacılar, ne de askerler tarafından verdiği kararlar hiç bir biçimde eleştirilmemektedir. Genelkurmay Başkanı Archibald Wolfe Murray ise Kitchener'ın karizması altında ezilen bir isimden öteye gidememektedir (Coates, 2000, s 22-23). Fransa cephesindeki birlikleri komuta eden General John French ile fikirbirliği etmiş olan Kitchener savaşın sonunu belirleyecek olan cephenin Batı cephesi olduğu inancındaydı ve bu inancı ordunun aşağı yukarı bütün kademelerinde kabul görmekteydi (Hart, 1997, s 135).

Donanma Bakanı Churchill ile Amirallik Birinci Lordu Fisher Savaş Konseyi içinde donanmayı temsil eden isimlerdi. Konsey içinde ordunun temsili tamamen meslekten gelen askerler tarafından yapılmaktaysa da donanmanın temsili açısından durum farklıydı. 1911'den beridir Donanma Bakanlığını yürütmekte olan Churchill, konseyin diğer üyelerinden yaşça genç olmasına karşılık, ateşli ve yaratıcı kişiliği ile dikkat çeken bir isimdi; fakat Kitchener'ın tersine askeri konularda tecrübesi oldukça az olan bir sivildi. Churchill, İngiltere'nin savaşa girişini desteklemekle birlikte, bu savaşın İmparatorluk için büyük fırsatlar içerdiğini düşünmekteydi ve ona göre bu fırsatları gerçekleştirebilmek için kullanılması gereken temel araç da İngiliz Donanması olmalıydı. Donanma ile ilgili uzmanlık konuları söz konusu olduğunda ise Churchill'in yanında Amirallik Birinci Lordu Fisher bulunmaktaydı. 1905'teki Dretnot Devrimi'nin mimarı ve 1904-1909 arasında Amirallik Birinci Lordluğu yapmış olan Fisher da İngiliz Donanmasının İngiltere adına savaşa en büyük katkıyı yapabilecek araç olduğuna inanmaktaydı. Fisher önceki görevi süresince Almanya ile

İngiltere arasındaki donanma yarışının en önemli destekçisi olmuştu. 1909'da görevinden istifa etmesinin ardından ise Churchill ile yakın ilişkiler kurmuştu. Ekim 1914'te Churchill'in de isteğiyle yeniden Amirallik Birinci Lordluğuna atanmasına karşılık Fisher, Churchill'den farklı olarak, donanmanın temel anlamda Alman deniz gücüne karşı kullanılmasını fikrindeydi. Fisher konumu itibarıyla Churchill'in astı durumundaydı ve Kitchener'a danışmanlık yapan Sir Archibald Wolfe Murray'a denk bir görev üstlenmekteydi.

Savaş Konseyinin diğer bir önemli ismi de Lloyd George'du. Konsey içinde olumlu gözlemleri, katkıları ve yerinde eleştirileri ile öne çıkmaktaydı. Gerçekçi yaklaşımı ile İngiltere'nin başlayan savaşa girmesi gerektiğine inanmış ve savaş ilanı kararına destek vermişti. Bunun yanında ordunun yönetimi ve kullanımı konusunda ciddi eleştiriler üretmekten de geri durmamaktaydı. Bu anlamda sık sık Kitchener ile karşı karşıya gelmekteydi. Churchill ile tam bir uyuşma içinde olmamasına karşılık, bir deniz gücü olan kendi ülkesinin kaynaklarının herhangi bir sonuç üretmeyen Batı cephesinde harcanmasına karşıydı (Toye,2007, s 133-134).

Gösterişli adına ve üstlendiği işleve karşılık Savaş Konseyi gerçekte etkili bir işleyişe sahip değildi. Düzenli bir şekilde toplanmadığı gibi (genelde Başbakanın isteği ile toplanmaktaydı), aldığı kararları da kabine ile paylaşmamaktaydı. Konseyi oluşturan kişiler farklı görüşlere sahip politikacılar ya da politikleşmiş askerlerdi. Ekonomik ve askeri konularla ilgili bürokratlar yalnızca ihtiyaç duyulduğu zamanlarda konseyin toplantılarına katılmakta ve çoğu zaman bunların fikirlerine ya da önerilerine dahi başvurulmamaktaydı (James, 1965, s 24-25). Konsey içinde kabineyi temsil eden bakanlar yeri geldiğinde görüş bildirmelerine ve eleştirilerde bulunmalarına karşılık konseyde alınan kararların asıl sorumluları Başbakan Asquith, Savaş Bakanı Kitchener ve Donanma Bakanı Churchill'di (Coates, 2000, s 18-19). Bundan öte konsey içinde askeri birimleri temsil eden Kitchener ve Churchill genellikle konseyin onayına danışmadan Savaş Bakanlığı ve Amirallik Dairesi gibi kendilerine bağlı olan birimlerde bağımsız kararlar alarak bunları uygulamaya sokmaktaydılar. Bu durum da ister istemez ülkenin kaynaklarının dağılımı ve kuvvetlerin kullanımı ile ilgili ciddi sorunlar ortaya çıkartmaktaydı.

Bütün bu karmaşık ve dağınık organizasyon içinde ayrı uçları temsil eden Kitchener ve Churchill farklı fikirleri doğrultusunda bir tür güç mücadelesi yürütmekteydiler. Asquith ise bu iki uç arasında bir tür denge görevi üstlenmekteydi. Nihayetinde savaşın erken döneminde İngiltere'nin savaş hedefleri ile ilgili kararlar da bu fikir çatışmaları çerçevesinde şekillendi.

İngiltere'nin Savaş Hedefleri

Savaşlar kapsamlarında çatışmalar barındırıyor dahi olsalar, sonuçta organize olmuş topluluklar tarafından belli hedeflere ulaşmak için yapılan mücadelelerdir. Bu ilişki mantığı çerçevesinde önceden saptanmış hedefler için kaynakların dağılımı ve organizasyonu yapılarak söz konusu mücadele yürütülür. 1914'e değin genellikle savaşların mantığı aşağı yukarı bu satırlarda bahsedildiği biçimde şekillenmişti. Buna karşılık Birinci Dünya Savaşı, bu savaşa taraf olan aşağı yukarı bütün devletlerin net ve kesin hedefler belirleyemediği bir karşılaşma oldu. (Best, Hahimaki, Maiolo, Schulze, 2006, s 24-25). Gerçekte savaşan hiç bir devletin yaşamadığı güvenlik endişelerinden, emperyalist paylaşımlara kadar uzanan bir yelpaze üzerinde Avrupa'nın büyük güçleri savaşın gidişatı süresince değişikliklere uğrayacak savaş hedeflerini sürekli yenileyerek değiştirdiler (Hobsbawm, 1996, s 29-30). Bu durum özellikle İtilaf devletleri grubunu oluşturan İngiltere, Fransa ve Rusya için daha fazla geçerliydi. Nihayetinde üç devletin aralarında kurdukları bir askeri ittifak olmadığı gibi, savaş stratejilerinin ve hedeflerinin belirlenmesi de aralarında ciddi sürtüşmeler yaratabilecek kadar zorluklar içermekteydi. Temel olarak bu üç devlet önceki dönemde emperyalist yarışta ciddi birer rakip konumundaydı; her biri Avrupa'daki güç dengesinden farklı anlamlar çıkartmaktaydı ve rakiplere karşı yapılacak harekâtların alanları hem emperyalist dengeyi, hem de güç dengesini dönüştürebilecek unsurlar taşımaktaydı. Üç devletin aralarında ortak bir askeri komuta yapısının olmaması da söz konusu harekâtların planlanmasını genelde politikacılara ya da onlara yakın olan üst rütbeli askerlere bırakmaktaydı.

Savaş stratejisinin ve hedeflerinin belirlenmesi ile ilgili söz konusu durum belki de en fazla İngiltere için geçerliydi. Savaş

Konseynin yapısından ve fikir ayrılıklarından doğan yaklaşımlar, daha savaşın başından itibaren, İngiltere'nin savaş hedeflerini mevcut durumun idare edilmesi ile, ortaya çıkan fırsatların değerlendirilmesi arasında gidip gelen bir belirsizliğe sürüklemişti (Clayton, 1971, s 219-220).

Batı ekolü şeklinde anılan ve başını Kitcehener ve üst rütbeli ordu subaylarının çektiği grup, savaşın kazanılması için Almanya'nın yenilgiye uğratılmasının ilk hedef olduğu konusunda fikir birliği içindeydiler. Bu grubun ortak görüşü ise savaşın Batı cephesinde kazanılacak zafer sonucu geleceği idi. Bu amaçla İmparatorluğun elindeki kara gücünün tamamı Fransa'daki cepheye angaje edilmiş durumdaydı. Diğer taraftan 1914 yılının Eylül ayının başındaki Marne Savaşının ardından Batı cephesindeki çarpışmalar karşılıklı siperlerde devam eden bir yıpratma savaşına dönüşmüş durumdaydı ve Alman ordusu durdurulmasına karşın, yenilgiye uğratılmış değildi.

İmparatorluğun Batı cephesindeki siper savaşına saplanmasına ve bu cephede kazanılacak bir zafere bel bağlanmasına en ciddi eleştiriler ise Donanma kanadından gelmekteydi. Churchill ve Fisher'ın başını çektiği ve zaman zaman Lloyd George'un da dahil olduğu, Doğu ekolü olarak adlandırılan, bu kanadın temel inancı nihai zaferin Batı cephesinde kazanılacağı olmasına karşılık, Batı cephesinde harcanan insanın, malzemenin ve enerjinin İngiltere'nin hem tarihi vizyonuna uygun olmadığı, hem de İmparatorluk kaynaklarının boş yere harcandığı yönündeydi. Nihayetinde İngiltere bir yüzyıl boyunca Avrupa'daki krizlerde ve savaşlarda donanmasının gücü ile taraftı. 1899'daki Boer Savaşı ise İngiltere'nin kara gücünü kullanmaktaki yetersizliklerini sergilemişti. Fransa'yı savaşta tutabilmek için İngiltere'nin kaynaklarının Batı cephesinde harcanması yerine, elde bulunan en etkili araç olan donanma ile zafere gidebilecek başka alternatiflerin üretilmesi de mümkündü. Üstelik donanmanın sağladığı manevra alanı siper savaşına saplanıp kalan kara ordusuna oranla çok daha büyüktü. Bütün bu argümanların üreticisi ve sözcüsü Churchill, Savaş Konseyinin oluşturulmasından kısa bir süre sonra, Konsey toplantılarını bir dizi plan bombardımanına tutmaya başladı. Bu planlardan en önemlileri ise Çanakale ve Borkum Harekât Planlarıydı.

Çanakkale'ye Harekât Fikrinin Ortaya Çıkışı

Birinci Dünya Savaşının başlangıcı olan 1 Ağustos'tan, İngiltere'de Savaş Konseyinin ilk toplantısını yaptığı 25 Kasım 1914'e değin geçen süre içerisinde gerek karada ve gerekse denizlerde ilk önemli çarpışmalar yaşanmış ve savaşın o güne değin yapılanlardan daha geniş çaplı ve daha yoğun olacağı aşağı yukarı anlaşılmıştı. Alman ordusunun ilerleyişi Eylül ayının başında Marne'da durdurulduğunda Fransa'nın olası bir işgalden kurtulduğu kesinleşmişti. Bir kaç hafta sonra ise Rusya'nın Tanenberg'de uğradığı bozgun bu devletin savaşma gücüne önemli bir darbe indirmişti. Kasım ayında Osmanlı İmparatorluğunun Almanya'nın yanında savaşa girişi ile İngiltere'nin Mısır'ın güvenliği ile ilgili dikkatini yönlendirmesi gereken yeni bir alan ortaya çıkmaktaydı. Nihayet Kasım ayının ortasında meydana gelen Birinci Ypres Savaşında İngiltere'nin Fransa'ya yollanmış olduğu sefer kuvvetinin çok ağır kayıplara uğradı. Verilen büyük kayıplara karşılık İngiltere'nin savaşa giriş amacı kısmen gerçekleştirilmiş gibi gözükmekteydi. İtilaf devletleri hala ayakta ve Almanya arzulanığı zaferi elde edememişti. Ordu üzerine düşeni yapmıştı.

Kasım ayının sonuna değin savaşın denizlerdeki gidişatı ise İngiltere için pek de iç açıcı değildi. Uzak Doğu'daki Alman Kruvazör Filosu Kasım ayının başında Coronel Deniz Savaşında bir İngiliz filosunu yenilgiye uğrattı. İngiliz Donanmasının savaşın başındaki diğer büyük başarısızlığı Alman Akdeniz Filosunu oluşturan *Goeben* savaş kruvazörünün ve *Breslau* hafif kruvazörünün Osmanlı İmparatorluğuna sığınmalarını engelleyememesiydi. Bu olay Osmanlı İmparatorluğunun savaşa girişine neden olacak gelişmelerin bir parçası olduğundan önemliydi. Ordunun tersine donanma üzerine düşeni yapmış olmaktan uzaktı.

25 Kasım'da Savaş Konseyi ilk toplantısını yaptığında İngiltere için savaşın gidişatı bu durumdaydı. Konsey'in ilk toplantısında Churchill ilk defa Çanakkale Boğazına kara ve deniz güçleri tarafından ortak yapılabilecek bir harekâtın uygunluğu fikrini ortaya attı. Churchill'in bu konuyu ortaya atma nedeni Kitchener'in Mısır'ın savunulması ile ilgili başlattığı bir tartışmaydı ve Churchill'in argümanı Mısır'ın savunulmasının en başarılı yolunun Osmanlı İmparatorluğunu

hayati bir bölgede tehdit etmek olduğuydu. Churchill'in argümanı Kitchener'in öne sürdüğü Batı cephesi dışında başka bir bölgeye ayrılabilir kaynak yetersizliği ve Mısır'daki İngiliz güçlerinin de böylesine bir tehdit oluşturabilecek güce sahip olmadıkları gibi nedenlerle Konsey içinde kabul görmedi (James, 1965, s 25).

Churchill'in öne sürdüğü harekât fikri aslında daha önceden mevcut olan ama hayata geçmemiş bir planın yansımasıydı. 19 Ağustos 1914'te Yunan Başbakanı Venizelos, Yunan Kralından aldığı yetki ile İngiltere'ye başvurarak, Yunan kara ve deniz kuvvetlerini ve Yunan limanlarını gerektiği takdirde İtilaf devletlerinin hizmetine vermeyi teklif etmişti. Bu teklif ise Dışişleri Bakanı Grey tarafından Osmanlı İmparatorluğunun tarafsızlığını bozacağı endişesi ile reddedilmişti. Churchill ise bu teklifi önemli bir fırsat şeklinde algılamıştı. Churchill Osmanlı İmparatorluğunu düşman saflarını itecek bir hamle olmasını kabul etmekle birlikte, ortaya çıkacak fırsatların kayda değer olduğunu düşünmekteydi. Ona göre İngiliz Akdeniz Filosunun da desteğini alacak Yunanistan'ın vaadettiği güçlerin Çanakkale boğazının kapalılığının yaratabileceği sorunları kolaylıkla ve efektif bir şekilde çözebilecek olması kayda değer bir durumdu. Bu dönemde Gelibolu Yarımadasındaki Türk askeri varlığı oldukça zayıftı ve Yunan Genelkurmayının elinde olası bir harekât için planlar mevcuttu. Herşeyden önce Osmanlı İmparatorluğu gittikçe Almanya'nın tarafına yaklaşmaktaydı. Churchill'e göre de Marmara denizinde beklemekte olan *Goeben* ve *Breslau* gemilerinin de Osmanlı İmparatorluğuna bu yolda baskı yaptıkları aşıkardı.³ Gelibolu Yarımadasının ve Çanakkale Boğazının kontrol altına alınması hem bu gemilerin etkisiz hale getirilmesini, hem de Osmanlı İmparatorluğunun tarafsızlığının devamı konusunda baskı yapılmasını sağlayabilecekti. Bütün bunların ötesinde Churchill, böylesine bir başarının Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'nın oluşturacağı ve İngiltere'nin destekleyeceği yeni bir

³ *Goeben* savaş kruvazörü ve *Breslau* hafif kruvazörü Alman Donanmasının Akdeniz Filosunu oluşturan gemilerdi ve savaş başladığında İngiliz Akdeniz Filosunun takibinden kaçarak, Osmanlı İmparatorluğuna sığınmışlardı. Bu gemiler daha sonradan Osmanlı İmparatorluğu tarafından satın alındı ve isimleri *Yavuz* ve *Midilli* olarak değiştirildi.

Balkan ittifakını da mümkün kılacağını düşünmekteydi. (Churchill, 2005, s 279)

Churchill, Alman ordusunun Paris'e ilerleyişi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğunun Yunanistan ve İngiltere'ye karşı savaş açma olasılığının artması üzerine, böyle bir durumda yürürlüğe girecek bir harekât planı için hazırlıklara başladı. İlk olarak İngiliz Donanmasına ait güçlerin Marmara Denizine girebilmesi amacıyla, Gelibolu Yarımadasının Yunan Ordusu tarafından işgal edilmesi ile ilgili Amirallikten ve Savaş Bakanlığının Askeri Operasyonlar Departmanından temsilcilerin katılacağı bir konferansın toplanmasını sağladı. Bu konferans sonucunda 60.000 kişilik bir gücün böylesine bir harekât için yeterli olacağı sonucuna varıldı. Yunan Donanmasındaki İngiliz Danışmanlık Heyetinin başkanı Amiral Mark Kerr irtibatıyla ilişki kurulan Yunan Genelkurmayı da İngiliz Donanması ile yapılacak bir ortak harekâtı onaylamasına karşılık, Yunanistan Bulgaristan'ında bütün gücüyle Osmanlı İmparatorluğuna saldırmasını şart koştu. Yunan hükümeti de Genelkurmayının endişelerini paylaşmaktaydı. 6 Eylül'de Venizelos Atina'daki İngiliz temsilcisi ile yaptığı konuşmada Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğuyla karada teke tek bir mücadeleye girişmekten çekinmediğini ve ülkesinin böyle bir durumla baş edebileceğini belirterek, asıl olarak Yunanistan'ın Bulgaristan'ın açıklamış olduğu tarafsızlığa güvenemediğini; hepsinden öte Sırbistan'ın Avusturya tarafından işgali durumunda Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğunun birlikte Yunanistan'a saldırmasının kritik bir durum olacağını anlattı. Churchill ise bu endişeleri yersiz bulmakla birlikte, Dışişleri Bakanı Grey'le yaptığı görüşmede Yunan ordusu yerine Çanakkale'ye yapılacak olası bir harekâta Rusya'nın Pasifik limanlarından gönderilebileceği bir Rus gücünün böylesi bir harekât için yeterli olacağını belirtti. Churchill basit düşünmekteydi; kendi sözleri ile yaptığı değerlendirme şu şekildeydi: "*Gelibolu'nun alınması için ödenecek bedel şüphesiz ki ağır olacaktı, ama Türkiye ile artık savaş olmayacaktı. 50.000 kişilik iyi bir ordu ve deniz gücü- işte Türk belasının sonu*" (Churchill, 2005, s 280).

Churchill *World Crisis* adlı eserinde bu plan ve hedefleri ile ilgili şunları yazmıştır:

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ

“...Türkiye ile bir savaşın ağırlığını küçümsemiş olduğum düşünülse de, Türkiye'nin eninde sonunda bize saldıracağına emindim ve Fransa'daki Alman istilasının eninde sonunda durdurulacağına inancım sonsuzdu. Bu iki tahminim de doğru çıktı. Kendi bakış açımın bilgece olduğunu iddia etmiyorum, fakat doğru bir tarihsel bakış açısı olduğunu göstermeye çalışıyorum. Böyle bir bakış açısı çerçevesinde üretebilecek politika Yunanistan'ın Kavala'yı Bulgaristan'a verilmesini teklif etmesi karşılığında, Kıbrıs'ın da teminat mı? olarak Yunanistan'a verilmesini teklif etmeyi sağlayabilirdi. Gene Sırbistan'ın Manastır'da Bulgaristan adına düzeltmeler yapması için baskı üretebilirdi. Bu düzenlemelerin o zaman başarılı olup olamayacağı hakkında bir şey söylemek istemiyorum.

Türkiye'de neler olduğuna aldırmadan Balkan Devletlerini bir araya getirecek politikayı üretebilecek bir fırsatı yaratmak için çabalarımı arttırdım. Bu yoldan hiç vazgeçmememe karşın, okuyucu Kabine'nin yönetilmesindeki diğer argümanları da anlamalıdır. Savaşın henüz çatışma olmayan bölgelere yayılmasını engellemeye yönelik adanmış arzu; Türkiye ile yaşanacak bir anlaşmazlık durumunda Hindistan'da doğabilecek tehlikeler; 1914'teki müthiş askeri zayıflığımız; Lord Kitchener'in iki Hint Tümeninin Süveyş Kanalı üzerinden geçirilmesine kadar doğuyu mümkün olduğunca sessiz tutmak istemesi; Rusya'nın İstanbul ile ilgili kuşkusunu ve kıskançlığını uyandırmadan, Yunanistan'ın ve özellikle de Kral Konstantin'in desteğinin sağlanmasındaki zorluklar ve , son olarak, müttefiklerin asıl cephelede büyük başarılar kazanmadan veya Balkanlarda büyük bir güç bulundurmadan, Bulgaristan'ın ve Kral Ferdinand'ın Tötonik sistemden koparılıp koparılamayacağı üzerine –pek de yabana atılamayacak- şüpheler.

Daha sonradan bu soruları Sir Edward Grey ile konuştuğumda en fazla son konu üzerinde durdu. 'Bulgaristan Almanya'nın savaşı kazanamayacağına inanana kadar, bizim ona söz verdiğimiz başkalarının toprakları karşılığında savaşa girmeyecektir'. Alman ordusunun Kuzey Fransa'daki hızlı ilerleyişi, Fransız hükümetinin Bordeaux'ya taşınması, Antwerp'in düşüşü, Hindenburg'un Ruslar karşısındaki müthiş zaferleri, bütün bunlar, Türklerin olduğu gibi, Bulgarların da aklını çelmekteydi. Ordusu olmayan, ayırarak bir tek askeri olmayan, gönderecek bir tane tüfeği olmayan, yalnızca donanması ve parası ile İngiltere Yakın Doğu'da pek fazla göz doldurmamaktaydı. İstanbul üzerindeki Rus çıkarları, Kral Konstantin ve Kral Ferdinand'ın ihtirasları ile direkt çatışma halindeydi. Sonuçta Balkanlarda tek bir ileriye görebilen göz,

dahi Venizelos, mücadelenin asıl ahlaki tarafını algılamıştı, savaşan tarafların gerçek göreceli güçlerini görebilmişti ve Alman ordusunun zaferleri ile İngiliz İmparatorluğunun görülmesi zor ama sonsuz kaynakları çerçevesinde yavaşça toparlanan deniz gücü arasındaki değer farkını layıkıyla takdir edebilmişti.” (Churchill, 2005, s 280).

Churchill'in görüşleri savaşın bu erken döneminde genelde İtilaf'ın, özelde ise İngiltere'nin açmazlarını oldukça iyi yansıtmaktadır. Cephelerdeki başarısızlıkların getirmiş olduğu prestij kaybı, özellikle İngiltere'nin diplomatik kartlarını sınırlamaktadır. Diğer taraftan askeri ağırlığını Fransa'ya yoğunlaştırmış olan İngiltere doğuda ciddi bir zayıflık içindeydi. Bu çerçevede diplomatik ve askeri dış politika araçlarından yoksun olarak İngiltere'nin pazarlık payları düşüktü. İmparatorluğun kaynaklarının seferberliği yavaş olarak gelişmekteyse de Churchill bu anlamda bazı fırsatların kaçırılmakta olduğunu düşünmektedir. İngiltere desteğindeki Yunanistan'ın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde sağlayabileceği bir üstünlüğün, yeni bir Balkan ittifakına dönüştürülmesi ve bu ittifakın Osmanlı İmparatorluğunu savaş dışına itmesi, şüphesiz ki, İngiltere'yi hem Mısır'ın, hem de Hindistan'ın güvenliği konusunda rahatlatacaktı. Ayrıca *Goeben* ve *Breslau* savaş gemilerinin etkisiz hale getirilmesi ile beraber Doğu Akdeniz'de İtilaf devletleri rakipsiz kalacaklardı. Bütün bunların gerçekleşmesi için ise İngiltere'nin kullanabileceği araçlar Balkan devletlerinin toprak arzularını ateşleyecek diplomatik rüşvetler ve donanmanın verebileceği destek olacaktı.

Lloyd George'da Çanakkale yerine Selanik'e bir çıkartma yapılması taraftarı olmasına karşılık, böyle bir girişimin sonuçları konusunda Churchill'e yakın görüşlere sahipti:

“İstanbul'daki Türk yöneticilerine baskı yapabilmek amacıyla Çanakkale'ye donanma tarafından yapılacak bir harekâtın planı donanma otoriteleri tarafından daha önceden birden fazla kez gözden geçirilmiştir. Gelibolu'dan öte Asya sahillerinin de kontrol altına alınmadığı durumlarda harekâtın fazla riskli olduğu her seferinde anlaşılmıştır. Projenin incelendiği her seferde müttefiklerin daha sonradan yaptıkları denemede karşılaştıkları tehlikelerin varlığı görülmüştür. Güçlük ortadadır- iki yanda savunulması mümkün yüksekliklerin kontrolünde yapılacak bir donanma geçişi. Bu iki kıyı

düşman elinde kaldığı süreçte, başarılı bir geçiş sağlansa bile dönüşte boğazın donanmanın geçişine mayınlar ve tahkim edilmiş mevziler ile kapatılabileceği anlaşılmıştır. Yunanlılar savaşın erken döneminde müttefiklerin yanında savaşa katılmayı önerdiklerinde, Gelibolu Yarımadasını işgal edecek yeterlilikte bir gücü göndermeye hazırdılar. Böyle bir şey yaptıklarında Çanakkale'nin hikayesi çok daha farklı olurdu. Bütün savaşın hikayesi de anlatıldığından çok daha farklı olurdu. Fakat anlaşılmaz bir nedenden dolayı Sir Edward Grey, Yunanlıların bu teklifini geri çevirdi. Onun yorucu tereddütleri bizi savaşa sokmasına karşılık, bu tereddütler savaşın içindeyken de bizi aksatmaktaydı. Balkanlardaki duruma yönelik daha enerjik ve anlayışlı bir davranış sergilenmesi Yunanistan'ın yanında Bulgaristan'ı da savaşa çekebilirdi. Hatta İtalya dahi daha erkenden savaşa girebilirdi." (Lloyd George, 1933, s 389-390).

Churchill'in ve Lloyd George'un görüşleri hem İngiliz yönetim kademesindeki fikir ayrılıkları hem de İngiltere'nin savaş hedeflerinin belirsizliği ile ilgili bazı ayrıntılar vermektedir. Dışişleri Bakanı Grey ve Savaş Bakanı Kitchener Osmanlı İmparatorluğunun savaş dışında tutulmasını faydalı görmekte iken, Churchill savaşı Balkanlara yayacak girişimlerin yapılması taraftarıdır ve hatta kendi inisiyatifi ile böyle bir durumu doğuracak fırsatın ortaya çıkması için çalışmaktadır. Lloyd George ise Balkanlardaki durumun daha değişik fırsatlar yarattığını düşünmektedir. Ona göre Gelibolu yerine Selanik'e yapılacak bir çıkartma Yunanlılardan herhangi bir karşı koyma görmeyeceği gibi, burada tutulacak bir köprü başının Fransa'nın da askeri desteği ile zamanla geliştirilmesi, hem Balkan devletlerine politik bir baskı üretilmesi, hem de gerektiğinde buradan askeri harekât yapılmasını sağlayabilecekti (Lloyd George, 1933, s 392-394).

Son olarak Churchill'in girişimleri dikkat çekici ayrı bir noktayı daha işaret etmektedir. İngiliz Kabinesi içinde değişik branşların kendi inisiyatifleri ile farklı girişimler üretmekte oldukları bellidir. Donanma Bakanı olan Churchill, daha karar verilmemiş bir harekât için kendi başına aldığı kararlarla hazırlıklar yaptırmış ve diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu girişim ilk değıldir. Ekim ayında Antwerp'e çekilmiş olan Belçika ordusuna destek vermek için Donanmaya ait deniz piyadelerinden oluşan bir gücü, gene kendi inisiyatifi ile Antwerp'e yollamıştı (Taylor, 1960, s 34-35). Gene Kasım ayının başında Çanakkale

Boğazının çıkışında bekleyen İngiliz savaş gemilerine boğazın girişindeki Türk bataryalarını bombardıman etme emrini vermişti (Higgins 1963, s 68).⁴ Churchill'in bu tür girişimlerinin nedeni aslında yukarıdaki kendi sözlerinde gizlidir. Ona göre toparlanmakta olan İngiliz gücü etkinliğe ulaştığında, bu etkinliği eyleme sokabilecek hareket noktaları elde tutulmalıdır. Buna karşılık savaşın bu ilk döneminde İngiltere eldeki gücünü ağırlıklı Fransa cephesine yoğunlaştırdığından Churchill'in bu cüretkar planları Savaş Bakanı Kitchener ve Fransa'daki İngiliz Görev Gücü'nün Komutanı Sir John French tarafından kabul görmemekteydi. Bu nedenle Churchill de kendi kontrolünde olan donanmanın kaynaklarını kendi planları için kullanmaktaydı. Lloyd George dahi bu durumdan şikayet etmekte ve kendi fikri olan Selanik Projesini Savaş Konseyine sunmasına karşılık, Kitchener'ın ve Churchill'in askeri konularda başkalarını dinlemekte pek de istekli olmadıklarını, dahası kendi komutalarındaki güçleri kendi inisiyatifleri ile kullanabilme avantajları olduğunu yazmaktadır (Lloyd George, 1933, s 392-394).

Savaş Konseyi oluşturulduktan ve 25 Kasımdaki ilk toplantıdan sonra, konsey içindeki fikir ayrılıkları belirginleşmişti. Dışişleri Bakanı Grey'in diplomatik dengeleri gözetmekte olan hassaslığı belirgindi ama savaşın gittikçe yayılan görünümü artık diplomasideki manevra alanını daraltmaktaydı. Asıl karşıtlık Kitchener'ın temsil ettiği ordu ile Churchill'in temsil ettiği donanma arasındaydı. Zaferin Batı cephesinde ordu tarafından kazanılacağı beklentisinin en önemli temsilcisi Kitchener'ın konsey içinde sahip olduğu ağırlık karşısında donanmanın etkin kılınması tezini savunan Churchill'in planlarının kabul görmesi bu dönemde pek de kolay gözükmemekteydi. Bu durum ise 25 Kasımdaki ilk toplantıda Churchill'in Çanakkale'ye yapılmasını istediği harekâtın reddedilmesini açıklamaktaydı.

⁴ 3 Kasımda yapılan bu bombardıman Osmanlı askeri yetkililerine boğazın savunmasındaki yetersizlikleri göstermesine ve bu tarihten sonra boğazda yeni önlemler alınmasına neden olduğu için ciddi biçimde eleştirilmiştir.

Çanakkale'ye Bir Alternatif: Borkum Harekâtı

Kasım ayının sonuna gelinirken savaşın gidişatı Churchill'in yaklaşımlarını olumlayacak bir dizi gelişmeyi de beraberinde getirdi. Bunlardan ilki Batı cephesindeki savaşın Manş kıyılarından İsviçre Alplerine değin uzanan bir cephe üzerinde kilitlenmiş bir siper savaşına dönüşmesiydi. İkinci olarak hiç bir devletin böylesine uzayacak bir yıpratma savaşına hazırlanmamış olmasından dolayı ortaya çıkan cephe sıkıntısıydı. Üçüncü olarak ise Osmanlı İmparatorluğunun Almanya'nın yanında savaşa girişiydi. Bununla bağlantılı olarak ise Rusya'nın Almanya ve müttefikleri karşısında ard arda uğradığı yenilgilerle beraber, Osmanlı İmparatorluğunun da savaşa katılmasıyla içine girdiği sıkıntılı durumdu. Nihayetinde İngiltere'nin ve Fransa'nın Rusya'ya yardım edebilecek bağlantıları zayıflamış olduğundan Rusya'nın askeri konumu hassaslaşmıştı ve Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğuna karşı bir kaç cephede birden yalnız başına savaşmak durumundaydı. Buna karşılık Rusya'nın uğradığı yenilgilerde yaşadığı malzeme kaybı ve Rus silah sanayisinin bu kayıpları karşılayamaması Rusya'nın ciddi zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştu.

Savaşın gelmiş olduğu nokta İtilaf için sıkıntılı bir durumun göstergesi de olsa Savaş Konseyi içinde savaş hedefleri için hakim olan görüşlerde büyük bir değişiklik yoktu. Tersine gelişmeler Churchill'in istediği yönde gitmekteydi. Aralık ayına gelindiğinde Alman donanmasının ülke karasuları dışındaki bütün savaş gemileri etkisiz hale getirilmiş, dominyonlardan ve sömürgelerden yola çıkan asker konvoyları hedeflenen noktalara ulaşmış, Osmanlı ordusunun Süveyş Kanalına saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmış ve denizlerdeki kontrolün ele geçirilmesi ile beraber Almanya denizden ablukaya alınmıştı. Artık donanma kullanılmaya hazır durumdaydı. (Churchill, 2005, s 280). Churchill'in cephelerdeki mevcut durum karşısında İngiltere için öngördüğü stratejik yaklaşım şuydu:

“Savaşın dev boyutuna rağmen, sorunsalının temeli değişmemişti. Merkez Güçlerin Kuzey Denizinden, Ege'ye ve oradan da daha gevşek şekilde Süveyş Kanalına uzanan cephe çizgisi, her şeyden öte, prensipte küçük bir ordunun, iki kanadını denizlere vermiş olarak, bir yarımada üzerine

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ

yerleşmesinden farklı değildi. Fransa, kendi içinde devam eden bir savaş alanı olarak düşünülürken, durum tamamen bir tıkanmışlığa girmektedir ve Alman işgalcilerinin cephesi yarılammakta veya çevrilememektedir. Ama bakış açısı savaşın bütün alanını içerecek biçimde genişletildiğinde, savaşın büyüklüğü tek bir muharebe gibi düşünülürken ve İngiliz deniz gücü sahne aldığında en uzağa ulaşan karakterde çevirme hareketlerinin karakteristiği müttefikler için mümkün hale gelmektedir. Bu çevirme hareketleri o kadar büyük ölçekli ve o kadar karışıklıklardır ki, her biri kendi içlerinde ayrı birer savaştır. Bunların her biri başka bir savaşta büyük kabul edilebilecek ordular gerektirirler. Bu harekâtlar deniz gücü ve kendilerine has diplomasi gerektirirler.

Bu anda, Fransız Genelkurmayı düşmanın çevrilebilecek bir kanadı olmadığından şikayet ederken, Tötonik İmparatorluklar aslında iki kanatları çerçevesinde aşırı bir kırılmalığa sahiptiler. Bu anlamda 1915'in başında savaşın durumunun öne çıkan üç açık gerçeği şunlardı: Birinci olarak, asıl cephe olan Fransa'daki tıkanmışlık; ikinci olarak, Rusya'nın tamamen yenilgiye uğratılmasından önce bu tıkanmışlığın acil bir biçimde giderilmesi, ve üçüncü olarak da, bu tıkanıklığın büyük ambfibi ve politik-stratejik operasyonlar ile açılabilmesi ihtimali." (Churchill, 2005, s 297-298).

Aralık ayının sonuna gelirken, Churchill'in yaklaşımındaki değişiklik göze çarpmaktadır. İngiliz Donanmasının denizlerdeki hakimiyeti sağlaması ile beraber Churchill kendi tezlerini destekleyecek argümanları da sağlamıştır. Bu çerçevede bakıldığında Churchill'in Kasım ayında öne sürdüğü Balkanlara endeksli bölgesel yaklaşımını oldukça genişlettiği de belirgindir. Bu çerçevede artık yalnızca Çanakkale Boğazı değil, Baltık Denizi de Churchill'in ilgi alanına girmiştir. Baltık Denizi ile ilgili yaklaşımında Churchill'e en önemli destek ise Amirallik Birinci Lordu Fisher'dan gelmektedir.

Tıpkı Çanakkale Harekâtı Planı gibi aslında Baltık Denizinde yapılması öngörülen harekât da yeni bir fikir değildi. Daha savaş başlamadan önce Churchill donanma desteğinde Hollanda, Almanya, Danimarka ya da İskandinav kıyılarına çıkartmalar ile bazı önemli liman ve adaların işgal edilmesini öngören plan taslakları hazırlamıştı. Churchill 31 Temmuz 1914'te bu taslakları incelenmesi için Başbakan ve Savaş Bakanlığına yollamışsa da savaş başladıktan sonra taslaklar göz ardı edilmişti (Charmley , 1993 , s 107-108). Bunun ardından Churchill

bu sefer, 19 Ağustos'ta, Rus Genelkurmay Başkanı Grand Dük Nikola'ya başvurarak, Danimarka ve İsveç arasında yer alan kanaldan İngiliz Donanmasını Baltık Denzine yollamayı önermiş ve Alman Donanması ile yapılacak kesin sonuçlu bir savaşın ardından Rus ordusuna ait birlikleri Alman sahillerine çıkartmayı teklif etmişti. Rus Genelkurmayı ise İngiliz Donanmasının Alman Donanmasını kesin bir şekilde etkisizleştirmesi durumunda böyle bir harekâtın olumlu görüldüğünü bildirmişti (Massie, 2003, s 296) Amiral Arthur K. Wilson'un Almanya'ya ait Heligoland adasını işgal etme projesi ise 17 Eylül'de üst rütbeli deniz subaylarının katıldığı Loch Ewe Konferansında tartışılmış ama kabul görmemişti (Halpern, 1994, s 101,102).

Aralık ayına gelindiğinde, Churchill daha Fisher'ın Amirallikteki ilk döneminde hazırlanmış olduğu eski bir planı yeniden gündeme getirdi. Borkum Planı adı verilen plana göre Baltık Denzinde bulunan, Danimarka'ya ait, Borkum adası işgal edilecek ve burası Scleiswig-Holstein'in işgali için bir üs olarak kullanılacaktı. Bu harekâtı ise Kiel Kanalının işgali takip edecekti. Kiel kanalının işgali Alman Açık Deniz Filosunu etkisiz bırakacaktı. Danimarka İtilaf devletleri tarafında savaşa girmeye zorlanacak ve bu ülkenin topraklarına çıkacak İngiliz birlikleri Kiel Kanalını güvence altına alacak; bunun ardından da İngiliz Donanması Baltık Denzine girerek kontrolü sağlayacaktı. Baltık Denzinin kontrol altına alınması ile beraber Rus birlikleri Berlin'e 100 milden daha az mesafede olan Pomeranya kıyılarına çıkartmalar yapacaktı. Plan için Mayıs 1915 tarihi öngörülmekteydi (Halpern, 1994, s 103).

Borkum Planının en ateşli destekleyicisi Fisher'dı. Daha öncede, 1904-1909 tarihleri arasında, üstlenmiş olduğu Amirallik Birinci Lordluğu görevinde Alman Donanmasını, İngiliz Donanmasının en önemli rakibi olarak tanımlamış ve bu amaçla *dretnot* sınıfı gemilerden oluşan yeni İngiliz donanmasının yapımını başlatmıştı. Savaşın başında Churchill'in isteğiyle yeni baştan göreve geldiğinde fikirlerinde en ufak bir değişiklik yoktu; fakat, donanmanın işlevine yaklaşımı çok önemli noktalarda Churchill'den farklılaşmaktaydı. Churchill'in tersine Fisher bir askerdi ve fikirleri aslında Kitchener'dan çok da farklı değildi. Ona göre İngiliz Donanmasının temel işlevi düşmanı yenmekti ve düşman kesinlikle Alman Donanmasıydı. Ordu nasıl Fransa'da Alman ordusu ile

mücadele ediyorsa donanma da Alman Donanması ile mücadele etmeliydi. Çanakkale Boğazı ya da Balkanlar donanmanın kaynaklarının boş yere kullanımını olacaktı. Daha önce Amirallik Birinci Lordluğu görevini üstlendiği süreçte olası bir İngiliz-Alman savaşında İngiliz Donanmasının Baltık Denzinde yapacağı harekâtlar ile ilgili planlar hazırlamıştı.⁵ Kasım ayında göreve geldiğinde ilk işi küçük büyüklü gemilerden oluşan 602 parçalık yeni bir gemi yapım planı olmuştur. Bu plan içinde yer alan *Monitör* tipi ağır top taşıyan ve özellikle kıyı bombardımanı için yapılmış tekneler ile *Beetle* adı verilen çıkartma tekneleri ilgi çekiciydi. Fisher'ın planlarını kendi çizdiği bu teknelerin yapılış amacı Baltık'ta yapılacak çıkartmalarda kullanılacak olmalarıydı (Massie, 2003, s 294-295) .

Fisher'ın Baltık Denzinde yapılacak harekât ile ilgili yaklaşımının ne kadar olumlu olduğu kendi hatıralarından da anlaşılmaktadır:

“Bay Churchill Baltık Projesi ile ilgili olarak coşkulu olma konusunda kimseden daha geri değildi, o da Kuzey sularının şüphe duyulmaksızın asıl savaş alanı olduğuna inanmaktaydı; O ve Maliye Bakanı Bay Lloyd George, büyük amacı gerçekleştirecek 612 teknelik bir armadanın çabucak –çoğu bir kaç hafta içinde, yalnızca birkaç da bir kaç ay içinde tamamlanmak üzere- yapımı fikrine görkemli karşılık vermişlerdi; ve ben de kendimi, gizliliği koruyarak, yalnız kendi ellerimi kullanarak -ikisi göstermelik olacak olan- üç ordunun yapacağı üç değişik çıkartmayı gerçek hale getirecek olan organizasyonları yapmaya hazırladım. Aynı zamanda, harekâtlar başlaması öngörülen zamandan kısa bir süre öncesinde Rus orduları ile işbirliği yapacakların deneyim kazanması ve sanati öğrenebilmesi için, 50000 kişilik bir gücün yapacağı harekâtın 12 in'çe 1 foot'luk bir ölçekte canlandırmasını görebilmeleri için Southampton'da bindirme ve Stokes Bay'da çıkartma tatbikatları ile ilgili bütün hazırlıkları yaptım.” (Fisher, 1920, s 68).

Fisher'ın Borkum Planına bağlılığı açık olmasına karşın, Aralık ayının sonlarında Churchill'in Baltık'ta yapılacak bir harekâta karşı şüpheleri artmıştı. Bu durum iki isim arasında ciddi tartışmaların ve

⁵ Bu planlar ile ilgili bkz. Paul Haggie, “The Royal Navy and War Planning in the Fisher Era”, *Journal of Contemporary History*, Cilt 8, Sayı 3, (Temmuz 1973), s 113-171.

fikir ayrılıklarına neden oldu (Massie, 2003, s 294-295). Diğer taraftan Churchill bu dönemde Savaş Konseyi içinde Akdeniz ile ilgili yaklaşımı konusunda Asquith ve Lloyd George gibi isimlerden gittikçe daha fazla destek gördüğünü hissetmekteydi. Nihayet, Borkum Planının rafa kaldırılmasının diğer bir nedeni ise Çanakkale'ye yapılacak harekât için beklenmedik bir fırsatın ortaya çıkışıydı.

Çanakkale Harekâtına Dönüş

1914 yılının Aralık ayının sonu Savaş Konseyi içinde Batı ve Doğu ekolleri arasındaki fikir ayrılıklarının oldukça belirginleştiği bir dönemdir. Bu döneme kadar Kitchener'ın ağırlığı ve etkisi Batı ekolünün görüşlerini konsey içinde etkin tutmuş olmasına karşın, Doğu ekolünün muhalefeti de gün geçtikçe artmıştı. 1914 yılı biterken İngiltere beklemediği büyüklükte bir savaşın içine, beklemediği ölçüde bulaşmıştı. Aralık ayına gelindiğinde Kitchener'ın etkisi dahi Savaş Konseyi içindeki hoşnutsuzluğu bastıramıyordu.

30 Aralık'ta Başbakan Asquith, biri Savaş Konseyi Sekreteri Pascal Maurice Hankey'den ve diğeri de Churchill'den olmak üzere, iki memorandum aldı. ⁶ Bunlardan iki gün sonra da Lloyd George tarafından hazırlanan bir başka memorandum Başbakana ulaştı.⁷ Üç memorandum da birbirlerinden bağımsız olarak Fransa'da tıkanmış olan durumu eleştirmekte ve savaşın gidişatında yaratılabilecek alternatiflerden söz etmekteydiler. Batı cephesinden gelen kayıplarla ilgili haberlerden ve bu cepheadaki askeri durumdan son derece rahatsız

⁶Maurice Pascal Hankey hazırladığı bir memorandum ile Fransa cephesindeki müttefik ordularının bütün gayretlerine rağmen bir ilerleme sağlayamadığını, kendi kayıplarının düşmaninkinden fazla olmaya başladığını ve bu cephede başarılı bir sonuç elde edilmesinin mümkün olamayacağını açıklamış; ardından cepheyi karşıdan zorlamak yerine çevresinden geniş bir çevirme manevrası yapılmasını önermişti. Bu manevranın Balkanlar ya da Osmanlı boğazları üzerinden yapılması uygun gözükmekteydi. Bkz. Higgins,1963, s 74-75; Churchill'in memorandumun içeriği önceki başlıkta belirtilen yaklaşımı içermektedir.

⁷Lloyd George'un 31 Ocak'ta sunduğu memorandumda ülkenin toparlanmakta olan kaynaklarının Fransa'daki cephe gibi muğlak sonuçlar verecek bir alanda harcanacağına, daha az malzeme ve emekle ulaşılabilecek askeri, politik ve diplomatik başarıların kazanılabileceği alternatif aranması gerektiğine değinmektedir. Ona göre bu alan Almanya'yı müttefiklerini etkisiz hale getirerek güçten düşürebilecek bir inisiyatifin kullanılabileceği Balkanlar olmalıdır. Memorandumun son cümlesi ise ilginç bir uyarı ile sonlanmaktadır: "Yetersiz özen ve hazırlık ile planlanan ve uygulanan harekâtlar genellikle *facia* ile sonuçlanırlar". Bkz. Higgins,1963, s 76-77.

olan Asquith, özellikle Lloyd George'un Selanik'e bir güç çıkartarak ve Balkan devletlerini organize ederek Avusturya-Macaristan ya da Osmanlı İmparatorluğuna karşı hareket edilmesi fikrinden etkilenmişti. Temelde bu memorandumlarda öne sürülen görüşlere sıcak bakmasına karşın, Fransa'dan, General John French'ten gelen, bu cepheden asker çekilmesi durumunda müttefik ordularının çok zor durumda kalacağı ve muhtemel bir yenilgi tehlikesinin açık olduğu yönündeki raporları da dikkate almak durumundaydı. Batı ekolü ile Doğu ekolü arasında sıkışan Asquith'in askeri yaklaşımı önemli ölçüde Kitchener tarafından şekillendiğinden, Başbakan'ın Savaş Konseyini yönlendirmesi söz konusu değildi (Cassar, 1994, s 57).

Savaş Konseyi içindeki belirsizliği çözümlleyen Kitchener'ın kendisi oldu. 2 Ocak 1915'te Kitchener, Churchill'e Petrograd'dan gelen ve içeriğinde Rus Genelkurmay Başkanı Grand Dük Nikola'nın yardım talebini içeren bir telgrafi iletti. Grand Dük Nikola, Rus ordusunun Kafkasya'da başlayan Osmanlı ileri harekâtı karşısında zayıf konumda bulunduğunu belirterek, İngiltere'nin Rusya'nın pozisyonunu rahatlatabilecek ve Türklerin dikkatini Kafkaslardan başka bir yöne çekebilecek bir kara ya da deniz gücü gösterisi girişiminde bulunup bulunamayacağını, ya da en azından bu konuda yanıtıcı raporların yayınlanıp yayınlanamayacağını Kitchener'a sormaktaydı. Kitchener ise telgrafa eklediği notta donanmanın böylesine bir girişim yapma olanağını konusunda Churchill'in fikrini istemekteydi. İkili ilerleyen saatlerde yaptıkları görüşmede donanmanın yapacağı olası bir harekâtla ilgili fikir alışverişinde bulundular (Churchill, 2005, s 318-319).

Aynı gün Churchill Kitchener'dan ikinci bir mektup daha aldı. Bu mektupta Kitchener, Ruslara Kafkaslarda yardım için bir şeyler yapılabileceğini belirtmekteydi. Ona göre İngiltere'nin elinde olası bir kara harekâtı için yeterli miktarda askeri yoktu. İzmir'e yapılabilecek bir harekâtın, bu bölgedeki Hristiyanlara yönelik katliamlara neden olması muhtemeldi. İskenderun ise daha önceden düşünülmüştü ve buraya yapılacak yeni bir harekâtın büyük bir etkisi olmayacaktı.⁸ Suriye

⁸ Kitchener bu sıralarda İskenderun Körfezine yapılacak bir çıkartma harekâtı ile ilgili planlar ile ilgilenmekteydi. Bu planlar çerçevesinde Bağdat Demiryolu'nu kesecek bir işgal hareketi

sahillerinin de durumu aynıydı. Doğu'ya yollanan Türk takviyelerini engellemenin tek yolu ise Çanakkale'ye yapılacak bir harekât olabilirdi. Grand Dük Nikola'nın dediği gibi, bu harekâtın hedefinin İstanbul olacağı şeklinde raporların yayınlanması faydalı olabilirdi. Kitchener mektubunu "*Büyük bir şey için bir kaç aydan kısa bir sürede hazır olamayız.*" şeklinde bitirmekteydi. Aynı gün Kitchener Dışişleri vasıtasıyla Petrograd'a yolladığı telgrafta, Grand Dük Nikola'ya, Türklere karşı bir güç gösterisi için adımlar atılacağını ama böylesine bir güç gösterisinin Kafkaslardan bir geri çekilmeyi ya da buraya yollanan takviyeleri durduracağı konusunda derin şüpheler olduğunu bildirdi.⁹

2 Ocak'ta Lord Kitchener ile Churchill arasındaki görüşmelerde Kitchener'in yaklaşımındaki ciddiyetin yoğunluğu tartışılır gözükmemektedir. Kitchener, baskı altındaki bir müttefiki rahatlatabilecek ama İngiltere'nin savaş eforunu Batı cephesinden saptırmayacak bir güç gösterisi istemektedir. Bu nedenle de kara gücüne ihtiyaç gösteremeyecek bir gösteri harekâtının donanma tarafından yapılmasını hesaplamaktadır. Churchill'e işaret etmek istediği noktanın bu olduğu belirgindir. Böylesine bir güç gösterisinin başarısından dahi şüpheleri vardır ve bunu da Petrograd'a yolladığı telgrafta belirtmiştir. Diğer taraftan Kitchener'in son aylarda Churchill, Lloyd George ve Fisher'dan gelen baskılara karşı Rusya'nın yardım talebini kullandığı da söylenebilir. Churchill'e yolladığı iki mektupta da olası bir harekât gösterisi durumunda donanmanın böylesine bir harekâtı yalnız yapacağını ve hiç bir kara gücünün bu harekât için ayrılamayacağını bir kaç kez belirtmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Kitchener Savaş Konseyi içinde güç kazanan donanmanın işlevinin artırılmasını isteyen Doğu ekolünün ilgisini çekecek bir bahane üretmiştir. Çanakkale'ye yapılacak bir güç gösterisi hem Doğu ekolünün eleştirilerini azaltacak,

öngörülmekteydi. Bu bölgedeki Ermeni nüfusun da İngiliz harekâta destek vermesi beklenmekteydi. İkmal hatları kesilecek olan Osmanlı ordusunun Filistin ve Irak cephelerine ikmal yapması imkansız hale gelecekti. Bkz. Ellison, 1926, s 25-29, Çanakkale'ye harekât planının ortaya çıkışı ile İskenderun harekâtı fikrinden vazgeçilmiştir.

⁹ Lord Kitchener'dan Winston Churchill'e 2 Ocak 1915 tarihli mektup. Bkz. Churchill, 2005, s 319, Lord Kitchener'in telgrafi içi bkz. Churchill, 2005, s 320.

hem de Fransa cephesindeki başarısızlıkların yaratmış olduğu sorunu politik durumdan ilginin farklı bir tarafa yoğunlaşmasını sağlayacaktır.¹⁰

2 Ocakta'ki görüşmelerin ardından Çanakkale'ye yapılacak harekât fikrine olan ilgi canlanmaya başladı. İlk olarak 3 Ocak'ta Churchill Fisher'dan Çanakkale'ye yapılacak bir harekâtı destekleyen ve cüretkar bir plan içeren bir mektup aldı. Bu mektupta Fisher Savaş Konseyinin az toplantı yapmasından ve yavaş karar almasından şikayet etmekteydi. Bunun ardından ise Yunanistan ve Bulgaristan'ın da katılacağı, Fransa cephesinden çekilecek birliklerle beraber donanmanın yapacağı bir harekâtın ayrıntılı planını önermekteydi.¹¹ Aynı gün Churchill Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Carden'e bir telgraf yollayarak, Çanakkale Boğazının yalnızca savaş gemileri ile zorlanıp zorlanamayacağını sordu. Bu telgrafın son cümlesi önemliydi: *"sonuçların taşıdığı önem, büyük kayıpları meşru kılacaktır."*¹²

5 Ocak'ta Carden'den Churchill'e gelen cevap Çanakkale Boğazı'nın savaş gemileri ile geçilmesinin mümkün olamayacağını ve böyle bir geçişin ancak çok sayıda ve tipte geminin katılacağı genişletilmiş harekâtlar ile başarılabileceğini içermekteydi. Aynı gün Savaş Konseyinde yapılan görüşmede Çanakkale'de yapılacak bir güç

¹⁰ 2 Ocak'ta Kitchener Fransa'daki Sir John French'e bir mektup yollayarak, Fransa'da yapılması muhtemel harekâtların cepheyi yarma şansı olmadığı kanısında olduğunu, bunun yerine İtalya ve Romanya gibi yeni müttefiklerin kazanımıyla zaferin başka alanlarda kazanılabileceğini yazmıştır. French ise cevabında gerekli takviyeler, topçu desteği ve cephanenin emrine ulaşması durumunda cepheyi yarma şansı olduğunu bildirmiştir. French, Lloyd George'un Selanik'e yapılacak çıkartma konusundaki fikirlerine katılmaktadır, fakat Çanakkale'ye yapılması muhtemel harekâtın ordu ve donanmanın işbirliği ile yapılmasının tam da Almanya'nın istediği bir girişim olduğunu ve Rusya'nın olası bir savaştan çekilmesi durumunda bu harekâta kullanılacak her kara askerine batı cephesinde ihtiyacı olacağını bildirmiştir. French cevabını aynı zamanda Asquith'e de göndermiş ve Başbakan da bu cevabı Savaş Konseyi üyelerine dağıtmıştır. Bu anlamda hem Sir John French, hem de konsey üyeleri ile Kitchener arasında yavaş yavaş su yüzüne çıkmakta olan bir krizin belirginleştiği söylenebilir. Higgins,1963., s 77-78 Lloyd George'da Kitchener'in sorumluluklarının ve savaşı tek elden yürütüyor olmasının kendisini sıkıntıya sokmuş olduğu fikrindedir:

"Yalnızca donanma tarafından yapılacak bir harekât fikri her cepheye daha fazla cephane ve asker göndermek baskısı altında olan sıkıntılı Savaş Bakanı için mutlu bir kurtuluştur. Bu konudaki endişeleri iki yada üç ay için Amiraller tarafından paylaşılacaktır.", Lloyd George,1920, s 395.

¹¹ Fisher'dan Churchill'e 3 Ocak 1915 tarihli mektup, bkz. Churchill, 2005, s 320.

¹² Telgrafın sonunda yer alan bu cümlenin beklenen cevabın olumlu olması için bir yönlendirme olduğu iddia edilebilir.Higgins, 1963, s 79; Bkz.Amirallikten Amiral Carden'e Telgraf, 3 Ocak 1915, Churchill, 2005, s 322.

gösterisinin yaratacağı politik sonuçların olumluluğu görüşülürken, Amirallikte yapılan toplantılarda da askeri yetkililer olası bir harekâtın başarı şansının bulunduğu yönünde fikir bildirmişlerdi. Bu şartlar altında 6 Ocak'ta Churchill Amiral Carden'e yolladığı telgraf ile Çanakkale'ye yapılacak genişletilmiş bir harekât için ihtiyaç duyduğu gücü ve izlemeyi düşündüğü planı bildirmesini istedi. 11 Ocak'ta ise Carden'in planı Churchill'e ulaştı. Carden'in planı 4 aşamalıydı. İlk üç aşama Çanakkale Boğazındaki Osmanlı müstahkem mevkiilerinin kademeli bombardımanlarla yok edilmesini ve boğazdaki mayınların temizlenmesini, son aşama ise mayın avlama gemileri tarafından eşlik edilen filonun boğazı geçerek Marmara Denzine girişini içermektedir. Harekâtın sonlanması için mevcut şartlar devam ettiği süreçte bir aylık bir süre yeterli görülmekteydi. Harekâta katılacak filonun içereceği tekne sayısı henüz kesinleşmemişti, ama Marmara Denzine girmesi hedeflenen gemi sayısı 2 savaş kruvazörü, 4 savaş gemisi, 3 hafif kruvazör, 1 filotilla lideri kruvazör, 12 destroyer, 3 denizaltı, 1 destek cephane gemisi ve 4 mayın tarama ve kömür gemisi olarak belirlenmişti. Filonun geri kalanı ise boğazın açık tutulmasını ve mayın tarlalarının tamamen temizlenmesini sağlayacaktı. Churchill, 12 Ocak'ta Carden'in planına dayanarak Amiralliğe yolladığı telgraf ile Çanakkale Harekâtı ile ilgili nihai planların yapılmasını ve bu harekât için oluşacak filoya katılacak gücün belirlenmesini emretti. Harekâtın başlaması için Churchill 1 Şubat tarihini öngörmekteydi.¹³

7-8 Ocak'taki Savaş Konseyindeki 1915 yılında izlenmesi hedeflenen askeri strateji ile ilgili görüşmeler karşılıklı fikirlerin öne sürüldüğü ve uzlaşmanın sağlanamadığı toplantılar oldu. Churchill 13 Ocak'taki toplantıya Çanakkale Harekât Planının teklifi ile geldiğinde, başta Asquith olmak üzere, bütün üyeler böylesine bir açılımı memnun etmeye hazır haldeydiler (Cassar, 1994, s 57). Savaş Konseyinin yaptığı toplantıda Çanakkale Harekâtı ile ilgili plan oybirliği ile kabul edildi. Alınan kararın içeriği şöyleydi: "Amirallik acil olarak, İtalya'ya baskı yapması amacıyla, Adriyatik'te Cattaro ya da başka bir noktaya karşı etkili bir harekâtı göz önüne almalıdır. Aynı zamanda Amirallik Şubat

¹³ Planın tamamı ve Churchill'in Amiralliğe yolladığı 12 Ocak 1915 tarihli telgraf için bkz. Churchill, 2005, s 324-327.

ayında, ana hedefi İstanbul'un alınması olmak üzere, Gelibolu Yarımadasının bombardımanına başlamak üzere hazırlanmalıdır." 15 Ocak'ta Churchill, Carden'e yolladığı telgraf ile Savaş Konseyinin kararını bildirerek, söz konusu harekât için hazırlıklara başlamasını emretti ve yine telgrafla Fransız hükümetini ve Grand Dük Nikola'yı haberdar etti (Churchill, 2005, s 327-328).

Savaş Konseyinin almış olduğu kararın yapısı incelendiğinde İngiltere'nin 1915 yılı başında daha önceden hesaplanmamış, yeni savaş hedeflerine yöneldiği anlaşılmaktadır. Bu hedefler 1914'tekinden farklı olarak İtalya'nın savaşa dahil edilmesi ve İstanbul'un alınmasını içermektedir. İlk bakışta basit gibi görünen bu hedefler aslında büyük bir geri planı içermektedir. Adriyatik'te öngörülen ve İtalya'ya baskı yapması hedeflenen harekât tavsiyesinin bir şaşırtmaca olduğu bellidir. Çanakkale'ye yönelik harekât ve İstanbul'un alınması ise Churchill tarafından arzuladığı gelişmeleri tetikleyecek bir başlangıç olarak algılanmaktadır. Diğer taraftan başta Kitchener olmak üzere konsey içindeki pek çok kişinin, Churchill'den farklı olarak, bu harekâttan beklentilerinin pek de büyük olmadığı söylenebilir. Örneğin, Kitchener beklenen etkiyi göstermediği takdirde bombardımandan vazgeçilebileceğini belirtmiştir. Fisher ise memnuniyetsizliğini sessizliği ile göstermiştir. Churchill onun sessizliğini plana onay verdiği şeklinde yorumladığını yazmaktadır (Churchill, *a.g.e.*, s 327). Lloyd George ise hatıralarında Savaş Konseyi içinde kendisinin harekât ile ilgili şüpheli tek isim olarak yalnız kaldığını ve Fisher'ın da genelde sessiz kalmayı seçtiğini yazmaktadır (Lloyd George, 1920, s 395-396). Daha sonradan Çanakkale Harekâtına katılan Akdeniz Görev Gücü'nün Genelkurmay Heyetinde görev alan General Gerald Ellison ise 13 Ocak'ta konseyde alınan kararda Churchill'in harekâtın yalnızca donanma tarafından yürütüleceğini taahhüt ettiğini, bu taahhüt üzerine Konseyin oybirliği ile kararı aldığını ve beklenen etkiyi göstermediği takdirde harekâtın devam etmeyeceği üzerinde Konseyin fikir birliği olduğunu yazmıştır (Ellison, 1926, s 38-39).

Çanakkale Harekâtının Hedefleri

Oybirliği ile alınmış olmasına karşın, daha başından itibaren hedefsizlik ve anlaşmazlıklar üzerine kurulu olan harekâta neden onay

verilmiştir? Başka bakış açılarından bakıldığında harekât ile ilgili değişik sorular da üretilebilir. Gerçekte Çanakkale Harekâtı ile ilgili alınan kararın fazla ayrıntıya girilmeden ve çabuk bir şekilde alındığı bellidir. Henüz Amirallik gerekli planları ve organizasyonları hazırlamamış olduğu gibi, karar yalnızca Carden'in önerisi olan plan üzerinden alınmıştır. Bunun dışında harekâtın yapılması öngörülen bölge 19. yüzyılın önemli bir kısmını meşgul etmiş ve halen çözülememiş olan Doğu Sorunu'nun alanını kapsamaktadır ve İngiltere'nin müttefiki konumundaki Fransa ve Rusya gibi bu sorunla yakından alakalı olan devletlerin vereceği tepkiler hesaplanmamıştır. Savaş öncesinde İstanbul'a yapılacak bir işgal hareketinin Rusya ile İngiltere'yi savaş durumuna getireceği açıkken, şimdi böylesine bir hedefin açıklanmasının yaratacağı tepkinin ne olabileceği de belli değildir. Bu şartlar altında harekâtın olası başarısının İtilaf'ı sona erdirecek bir durumu bile doğurabilme ihtimali mevcuttur.

Churchill kararın alınma sürecinde başta Fisher olmak üzere Amirallikteki üst rütbeli subayların da harekât ile ilgili olumlu yaklaşımları olduğunu belirtmekteyse de, gerçekte durum farklıydı (Churchill, 2005, s 327). Daha 13 Ocak'taki toplantı yapılmadan önce Amirallikteki üst rütbeli subaylar böylesine bir harekâtın kara gücünün desteği olmadan yapılamayacağı yönünde çekincelerini belirtmişlerdi; buna karşılık toplantıda mevcut olan bu subaylara ise fikirleri dahi sorulmamıştı (Higgins,1963, s 80-81, Ellison, 1926, ss 39-40, 44).

Bütün bu argümanlar bir araya geldiğinde Çanakkale Harekâtı ile ilgili kararın önemli stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesinden çok, Savaş Konseyi içindeki 1914 yılında İngiltere'nin savaşa girişteki hedefsizliği ve Fransa cephesindeki kilitlenmişlik çerçevesindeki edilgenliği temsil eden gruplaşmanın doğurmuş olduğu karşıtlık ve hoşnutsuzluğu aşmak için alındığı söylenebilir. Bu çerçevede Çanakkale Harekâtı ile ilgili alınan karar stratejik ve askeri hedefler güden bir yaklaşımdan çok politik bir karar olarak görülmelidir.

Harekât kararının alınması Savaş Konseyi içindeki politik bir çıkmazın çözümlenmesi olarak ortaya çıkmış olmasına karşın, yeni bir anlaşmazlığın doğmasına yol açtı. Bu sefer tepki Amirallikten gelmekteydi.

Churchill'in isteği ve inisiyatifi etrafında şekillenmeye başlayan Çanakkale Harekâtı, amirallikteki üst rütbeli subaylar arasında ciddi bir rahatsızlık yaratmıştı. Amirallikteki genel görüş hayata geçirilmesi gereken asıl harekâtın Kuzey Denizinde ya da Baltık'ta yapılması gerektiği yönündeydi. Bu çerçevede Borkum Planı hazırlanmıştı ve buna alternatif olarak da Belçika'daki Zeebrugge Kanalının bombardımanı ve bloke edilmesi ile ilgili başka bir projenin çalışmaları devam etmekteydi. Özellikle kendisinin fikir babası olduğu Borkum Planının rafa kaldırılmış olması Fisher'da büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı ve Churchill'in O'na danışmadan Çanakkale Harekâtını ortaya atması da Fisher ile Churchill'in arasına belirgin bir soğukluğun girmesine neden olmuştu.

Amirallikten gelen tepki 25 Ocak'ta Fisher'ın kaleme aldığı bir memorandum ile şekillendi. Bu memorandum özetle İngiliz Donanmasının tarihsel rolünün kara hedeflerine saldırmak değil, denizlerde hakimiyet kurmak olduğu fikri üzerine kuruluydu. Bu çerçevede İngiltere'nin denizlerdeki rakibi Almanya'ydı ve donanmanın gücünü bölerek başka alanlara kaydırmak, donanmanın yerine getirmesi gereken görevi sekteye uğratacak¹⁴. Fisher eklediği bir not ile söz konusu memorandumun Savaş Konseyi üyelerine de dağıtılmasını istemekteydi. Buna karşılık Churchill Fisher'ın memorandumunu, 27 Ocak'ta kendi eklediği cevapla yalnızca Başbakan Asquith'e yolladı. Konseyin diğer üyeleri ise gerçekte Amiralliğin düşüncelerini yansıtan bu memorandumdan haberdar olmadılar (Ellison, 1926, s 43-44)¹⁵. Bu durum Çanakkale Harekâtı konusunda Churchill'in Amiralliği bir anlamda devre dışı bırakarak, inisiyatifi tamamen tekeline aldığına göstergesidir. 28 Ocak'ta Asquith, Churchill ve Fisher arasında, Savaş Konseyinin toplantısından önce yapılan görüşmede de Asquith desteğini Churchill'in yaklaşımına verdiğini açıklamıştır (Churchill, 2005, s 354-355). Bu gayriresmî görüşme Fisher'ın ve dolayısı ile Amiralliğin asıl görüşlerinin büyük ölçüde devre dışı bırakılmasıdır.

¹⁴ Fisher'ın Churchill'e 25 Ocak 1915'te yolladığı memorandumun tam metni için bkz. Churchill, 2005, s 349-350.

¹⁵ Churchill'in cevabını içeren 27 Ocak 1915 tarihli memorandum için bkz. Churchill, a.g.e., s 351-354.

*BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ*

Askeri yaklaşımın devre dışı bırakılması ile artık Çanakkale Harekâtının geleceği kesinleşmişti. Bu hava içinde 28 Ocak'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısı harekâtın olası sonuçlarının değerlendirildiği bir havada geçti. Konsey sekreteri Albay Pascal M. Hankey'in toplantıda tuttuğu tutanak hem konseyin havasını, hem de Çanakkale Harekâtının olası başarısı sonucunda ulaşılması beklenen hedefleri göstermesi açısından yararlıdır:

“Bay Churchill, Grand Dük Nikola'yla ve Fransız Amirallik Dairesi'yle bağlantı kurarak, onları Çanakkale'ye yapılacak donanma harekâtı konusunda bilgilendirdiğini söyledi. Grand Dük coşkuyla cevap vermişti ve bu saldırının kendine yardımcı olabileceğini bildirmişti. Fransız Amirallik Dairesi ise olumlu bir karşılık vermiş ve yardım vaatmişti. Harekâtın Şubat ayının ortasında başlaması için hazırlıklara başlanmıştı. Churchill Savaş Konseyinin şüphe götürmez bir biçimde riskler içeren bu harekâta önem verip vermediğini sordu.

Lord Fisher anladığı kadarı ile bu sorunun o güne değin düşünülmediğini söyledi ve bu konu ile ilgili kendi görüşlerinin Başbakan tarafından bilindiğini ekledi.

Başbakan bu güne kadar atılmış olan adımlar çerçevesinde bu sorunun sürüncemede bırakılmayacağını söyledi.

Lord Kitchener donanma harekâtının hayati önem taşıdığını düşünmekteydi. Eğer başarılı olursa etkilerinin, yeni oluşturulan ordu birliklerinin kazanacağı bir zefere eşdeğerde olacaktı. Planın en değerli yanı ise eğer tatmin edici ilerleme sağlanamazsa, saldırı durdurulabilirdi.

Bay Balfour Çanakkale Boğazına yapılacak harekâtın başarısı durumunda şu sonuçlara ulaşılacağına işaret etti:

Başarı Türk Ordusunu ikiye bölecekti;

İstanbul bizim kontrolümüze geçecekti;

Rus buğdayına sahip olma avantajını elde etmemize ve Rusya'nın ihracatına devam etmesine neden olacaktı;

Bu durum Rusya'nın ihracat yapamamasından dolayı ortaya çıkan nakit sıkıntısını ve bunun yaratmış olduğu hoşnutsuzluğu giderecekti;

Aynı zamanda Tuna ırmağına geçişi sağlayacaktı;

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ

Bu kadar umut vaadeden bir operasyonu hayal etmek bile güçtü.

Sir Edward Grey başarının Bulgaristan'ın ve bütün Balkanların yaklaşımını kesin olarak belirleyeceğini söyledi.

Bay Churchill Akdeniz Filosu Komutanının harekâtın yapılabilirliği konusunda inancını belirttiğini söyledi. Bunu başarması için de üç hafta ila bir ay bir süreye gerek duymaktaydı. Gerekli gemiler Çanakkale'ye ulaşmak için yoldaydılar. Mr Balfour'un tahkikatlarına cevap olmak üzere ise Fransızların Avusturya denizaltılarının Çanakkale'ye kadar ulaşamayacağı garantisini verdiklerini söyledi.

Lord Haldane Türklerin denizaltıları olup olmadığını sordu.

Bay Churchill bu ana kadar yapılan tahkiklerde Türklerin denizaltılara sahip olmadığı sonucuna ulaşıldığını söyledi. Asıl bombardımanlarda büyük bir kayıp beklenmediğini ama mayınların temizlenmesi safhasında bazı kayıpların beklenmesi gerektiğini bildirdi. Asıl zorluklar dış kalelerin susturulmasının ardından, sıranın boğaza saldırılması sırasında yaşanacaktı. Bunun ardından Churchill saldırının planını harita üstünde anlattı." (Churchill, 2005,s 355-356; Coates, 2000, s 97-98).

Çanakkale Harekâtının muhtemel sonuçları çerçevesinde saptanan hedefleri Şubat ayında Savaş Konseyine sunulan iki memorandumdan da takip etmek mümkündür. Bunlardan ilki Lloyd George'un 22 Şubat 1915'te Konseye sunduğu memorandumdur.

Lloyd George konseye sunduğu memorandumda ilk olarak Almanya'nın Batı ve Doğu cephelerinde sağladığı üstün konumdan bahsederek, bu durumun yarattığı ağırlığın Almanya ve müttefikleri ile tek başına mücadele etmekte olan Rusya'nın aleyhine gelişmekte olduğunu anlatmaktadır. Bu anlatımın ardından memorandum özetle şu şekilde devam etmektedir: İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya vermekte olduğu maddi yardımın yetersizliğinin yanı sıra, bu iki ülkenin mevcut askeri gücünün Almanya'yı Batı cephesinde sıkıştırarak yeterlilikte olmadığı belirgindir. İtilaf devletlerinin elinde insan gücü ve hammadde olmasına karşın, eğitilmiş orduların yetiştirilmesi ve gerekli cephanenin üretilmesi için zaman gerekmektedir ve mevcut savaşın süresinin de uzayacağı kesin görünmektedir. Bu şartlar altında Rusya'nın yükünü hafifletmek için Batı cephesindeki müttefik gücünü zayıflatmadan kısa

süre içinde ne yapılabilir? Yardım için iki faktör öne çıkmaktadır: Balkanların ve İtalya'nın müttefiklerin yanında savaşa girişi. Bu çerçevede yapılmış olan hamle Çanakkale'ye düzenlenmesine karar verilen harekâttir. Eğer bu harekât başarılı olursa, Balkan devletleri nezdinde kesin bir etki yaratma ihtimali büyüktür ve bu durumda avantajları İngiltere'nin lehine kullanmak için çabuk hareket etmeye hazır olmak gerekmektedir. Bunun anlamı ise, yalnızca Gelibolu Yarımadasını değil, bütün bölgeyi kontrol altına alabilecek büyüklükte bir askeri gücün toplanabilme gereğidir. Bunun sonucunda Romanya, Yunanistan ve büyük ihtimalle Bulgaristan müttefiklerin yanında savaşa gireceklerdir. Bu devletlerin savaşa dahil olması ise Avusturya'nın kanadına 1.5 milyon askerden oluşan bir ordu yerleştirecektir. Bu durum hem Rusya'yı rahatlatacak ve hem de dolaylı biçimde Fransa'daki durumu etkileyecektir. Mücadeleyi eşitleyip, Rus ordusunun yeniden düzenlenmesi için zaman sağlayacaktır. Başarısızlık durumunda ise Balkanlardaki durum tamamen aleyhte değişecektir. Toprak kazanma şanslarını kullanmak isteyen Bulgaristan, Romanya ve İtalya'nın şanslarını Almanya'nın yanında savaşa girerek deneyecekleri kesindir. Bu nedenle Çanakkale Boğazına yapılacak geçiş hareketi püskürtülse dahi bölgedeki dostlara yardım edecek bir askeri gücün bölgeye gönderilmesi gereklidir. Nihayet Lloyd George, bütün bu sürece ek olarak en kısa zamanda Yunanistan ve Romanya üzerinde etki kuracak diplomatik girişimlere de başlanmasını önermektedir.¹⁶

Savaş Konseyine sunulan diğer memorandum Lord Kitchener'ın, 25 Şubat'ta, Lloyd George'un memorandumuna cevap olarak sunduğu metindi. Kitchener metninde Lloyd George'un saptamalarına katılmaktaydı. Özellikle de savaşın uzayacağı konusunda Lloyd George ile aynı fikirde olmasına karşılık, bu zaman içinde ortaya çıkacak mücadelenin bir yıpratma savaşı olacağını ve bu yıpratma savaşının sonuçlarının uzun vadede alınacağını öne sürmekteydi. Kitchener İngiltere'nin savaşın sonunda galip gelmesi için iki amaçtan birini gerçekleştirmek zorunda olduğu kanısındaydı. Bunlardan ilki müttefiklerin Alman topraklarında ya da bu topraklar dışında kesin bir

¹⁶Lloyd George'un 22 Şubat 1915 tarihli memorandumunun tam metni için bkz. Lloyd George, 1920, s 422-432.

zafer ya da bir galibiyetler zinciri kazanmasıydı; ikincisi ise Almanya'nın savaş alanlarındaki ordularını gerektiği gibi destekleyemediği bir duruma düşeceği zamana değin devam edecek bir yıpratma mücadelesiydi. İngiltere'nin kaynaklarının bu uzun mücadele için yeterli olduğunu ama bu kaynakların yavaş bir biçimde kullanıma hazır hale geldiğinden hareket eden Kitchener, bunlardan kullanıma hazır olanların ise gereken yerlerde ve gereken biçimde kullanılması gerektiğini belirtmekteydi. Çanakkale Harekâtında donanmadan büyük beklentiler vardı, fakat bu anda Gelibolu Yarımadasındaki Türk kuvvetlerine karşı savaşacak yeteri sayıda asker yoktu. Yakın Doğu'daki durum geliştikçe, eldeki askerlerin en iyi biçimde nasıl kullanılacağına karar verilecekti.¹⁷

Gerek 28 Ocak'ta yapılan Savaş Konseyi toplantısının tutanağı ve gerekse de Şubat ayında Lloyd George ve Kitchener tarafından sunulan memorandumlar 1915 yılı başında İngiltere'nin savaş hedeflerini savaşın başından o zamana kadar geçen altı ay içerisindeki belirsiz yaklaşımın çok ötesine taşıdıklarının göstergeleridir. 28 Ocak'ta harekât ile ilgili yaklaşımın netleşmesinin ardından başlayan uygulama süreci daha geniş bir araştırmanın konusu olacağından burada bahsedilmeyecektir.

Sonuç

Savaşın anlamını “politik amaçlara ulaşmak için kullanılan politik bir eylem” olarak algıladığımızda, savaş eylemine başvuran bir devletin savaşı yürütmesi ile ilgili organizasyonunun da mevcut politik kurumları ile oluşturacağı sonucuna ulaşılacağı söylenebilir. Bu durum Birinci Dünya Savaşına giren İngiltere için de geçerlidir. Nitekim 25 Kasım'da Savaş Konseyi oluşturulana değin İngiltere, barış zamanındaki organizasyonu ile savaşı yürütmüştür.

İngiltere'de savaşın yürütülmesinde Kabinayı devreden çıkartarak, yeni bir yapı oluşturan Savaş Konseyi'nin kuruluşunun nedenini tespit etmek önemlidir. Bu girişimin temel nedeni başlamış olan savaşın beklenenden daha geniş çaplı olmasının getirdiği

¹⁷ Lord Kitchener'ın 25 Şubat 1915 Tarihli memorandumunun tam metni için bkz. Lloyd George, 1920, s 434-438.

zorlukların daha efektif ve hızlı karar alan bir organizasyon yapısı ile aşılma beklentisidir. Diğer taraftan böyle bir yapının oluşturulmasında daha geride kalan bir sorunun da önemli olduğu ortadadır. Bu sorun Ağustos ayında başlayan savaşa İngiltere'nin dahil oluşundaki belirsizliklerin yarattığı politik, askeri ve stratejik eksikliklerdir.

İngiltere'nin savaşa girişinde belirgin bir hazırsızlık ve amaçsızlık tespit edilebilir. Bu durum da ister istemez savaşın ilk aylarında İngiltere'nin savaş hedeflerinde bir tanımsızlık durumu ortaya çıkartmaktadır. Savaş Konseyinin kurulmasının temel amacı, hem İngiltere'nin devam eden savaş ile ilgili organizasyonunu arttırıp imparatorluğun savaş eforunu ve savaşa hazırlılığını arttıracak kaynakları düzenlemek ve bu çerçevede mevcut olan ya da hazırlanan kaynakların hangi amaçlar çerçevesinde kullanılacağına belirleneceği hedefleri tespit etmektir.

Savaş Konseyi amaç olarak yerinde bir kurulum gibi gözükmesine karşılık ciddi bazı sorunları da içinde barındırmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Konseyin içindeki politik yapı ile askeri yapıyı temsil eden güçler arasındaki uyumsuzluk ve dengesizliktir. Bu anlamda konsey içinde politikacıların etkinliği öne çıkarken, uygulayıcı birimleri temsil eden askerler genelde etkisizdiler. Bu etkisizlik uygulayıcıların sorumlu olacağı harekâtlar ve strateji ile ilgili kararlarının alınmasında ve bu kararların planlanmasında uygulayıcılara hemen hemen hiç danışılmadığı süreçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Savaş Konseyi içindeki stratejik yaklaşımdaki ikilik de önemlidir. Batı ve Doğu ekolleri arasındaki görüş farklılıkları ve bu farklılıkların ortaya çıkarttığı karşıtlıklar Konseyin işleyişi içinde ciddi bir otorite boşluğu ortaya çıkartmıştır. Konseyin Başkanı durumundaki Başbakan Asquith'in Batı ekolünü savunan Savaş Bakanı Kitchener ve Doğu ekolünü savunan Donanma Bakanı Churchill arasında kalışı ve otorite eksikliği ise Konsey içindeki otorite boşluğunun derinleşmesine neden olmuştur. Bu otorite boşluğu iki ayrı ekolü savunan iki ayrı bakanın kendi kontrollerindeki askeri birimleri çoğu zaman Konseyin karar almasına dahi başvurmadan kullanmalarına neden olmuştur. Sonuçta Çanakkale Harekâtının kararının alındığı Ocak 1915'e değin Savaş

Konseyi İngiltere'nin dahil olduğu savaşla ilgili ne bir strateji ne de bir hedef üretebilmiş durumdadır.

Bu çerçevede bakıldığında Çanakkale'ye yapılacak harekâtın kararının alınmasının İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşındaki savaş hedeflerinin belirlenmesi ile olan ilişkisi değişik bakış açılarından değerlendirilebilir.

Birinci bakış açısı, Çanakkale'ye yapılacak bir harekât fikrinin Savaş Konseyi içinde çekişme halinde olan Batı ile Doğu Ekolleri arasındaki mücadelenin bir sonucu olduğudur. Bu çerçevede Ağustos 1914'ten Aralık 1914'e değin konsey içinde hakim konumda olan Batı ekolünün beklenen başarıyı üretememesi belirgin bir hoşnutsuzluk yarattığından, inisiyatif Doğu ekolüne geçmiştir. Bunun yanında Batı ekolünün temel savunucusu Kitchener'ın da üzerine yönelen eleştirilerden kurtulmak için, Doğu ekolüne bilinçli bir fırsat verdiği de bellidir. Bu durum Çanakkale Harekâtı ile ilgili kararın alınmasında mevcut olan uzlaşmanın aldatıcı bir fikir birliği olduğu resmini çizmektedir.

İkinci bakış açısı, Çanakkale'ye yapılacak harekâtın kararının alınış sürecini kapsayan 2 Ocak ile 13 Ocak arasındaki dönemin, aynı zamanda Doğu ekolü içinde de görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı bir süreci temsil etmesidir. Bu süreçte politik anlamda Donanma Bakanı Churchill, kendi sorumlu olduğu Amirallik Dairesinin görüşlerini ve önerilerini tamamen göz ardı ederek, askeri kanadı devre dışı bırakmış ve harekâtın planlamasını ile yürütülmesini kendi inisiyatifi doğrultusunda yönetmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda Savaş Konseyi içindeki politikacı-asker dengesinin tamamen bozulduğunun göstergesidir.

Üçüncü bakış açısı ise, Çanakkale Harekâtı ile ilgili kararın alınışının politik hedeflerin cüretkarca saptandığı ama bu hedefleri gerçekleştirilmesi gereken araçların ve stratejilerin amatörce belirlendiği bir sürecin yansıması olmasıdır. Savaş Konseyi içinde askeri otoritelerin temsiliyetindeki eksikliği nedeniyle harekâtın taşıdığı anlam, askeri olmaktan çok, politiktir. Nihayetinde gerek 28 Ocak'ta Savaş Konseyinin yaptığı toplantının tutanağında yer alan fikirler ve gerekse Şubat ayında Lloyd George ve Kitchener tarafından sunulan memorandumlar, askeri

hedeflerden pek az bahsederken, politik ve diplomatik sonuçlar üzerinde önemle durmuşlardır.

Savaş Konseyinde Çanakkale Harekâtı ile ilgili alınan kararın askeri anlamdaki yetersizliklerine karşın, gene de Birinci Dünya Savaşına yetersizlikler ve amaçsızlıklar içinde giren İngiltere için daha geniş bir bakış açısı yarattığı söylenebilir. Bu anlamda Çanakkale Harekâtı, İngiltere açısından, savaşa dahil olduktan sonra ilk defa net bir stratejik yaklaşımın belirlenmesi şeklinde algılanmalıdır. Harekât kararının alınması ile İngiltere'nin savaşın başından beridir ilk defa kendi çıkarlarına uygun hedefler tanımladığı ve devam eden savaş sonlandırmayı hedefleyen bir strateji üretmeye çalıştığı söylenebilir. Buna karşılık eleştirel bir yaklaşım ile de İngiltere'nin hedeflerini net olarak belirleyemeden içine girdiği Birinci Dünya Savaşında gelişmelerin kendini sürüklediği noktalara doğru yapay hedefler ürettiği ve net bir stratejik yaklaşım üretmediği ve bu anlamda da Çanakkale harekâtının aslında İngiltere'nin savaştaki hedefsizliğini net olarak gösteren bir örnek olduğunu iddia etmek de yanlış olmayacaktır.

Sonuçta inceleme çerçevesinde savaş politik bir eylem olarak algılanmışsa da savaşa eylemini gerçekleştirecek olan uygulayıcıların, yani askeri otoritelerin, karar alma mekanizmasına ortak edilmemelerinin savaş hedeflerinin belirlenmesinde ve bu hedeflere ulaşmada kullanılacak olan stratejinin ve araçların seçiminde ciddi hatalar ve yanlışlar ürettiği açıktır. Bu anlamda İngiliz Savaş Konseyinde Çanakkale Harekâtının kararının alınma süreci bu olguyu doğrulayacak bir nitelik taşımaktadır.

*BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN ERKEN DÖNEMİNDE
İNGİLTERE'NİN STRATEJİK YAKLAŞIMININ BELİRLENMESİ*

KAYNAKÇA:

1. Cassar, George H.; **Asquith as War Leader**, Londra, Continuum International Publishing Group, 1994.
2. Charmley, John; **Churchill, The End of Glory, A Political Biography**, New York, Harcourt Brace and Company, 1993.
3. Churchill, Winston; **The World Crisis 1911-1918**, Londra, Free Press, 2005.
4. Coates, Tim (editör); **Lord Kitchener and Winston Churchill- The Dardanelles Comission, Part 1**, Londra, The Stationary Office, 2000.
5. Clayton, G.D.; **Britain and the Eastern Question**, Londra, University of London Press, 1971.
6. Ellison, Gerard; **The Perils of Amateur Strategy**, Londra, Longmans, Green and Co. Ltd., 1926.
7. Fisher, John A. ; **Memories and Records**, New York, George H. Doran Company, 1920.
8. Gray, Colin; **Strategy and History**, Londra, Routledge, 2006.
9. Haggie, Paul; "The Royal Navy and War Planning in the Fisher Era", **Journal of Contemporary History**, Cilt 8, Sayı 3, (Temmuz 1973), s 113-171.
10. Halpern, Paul G.: **A Naval History of World War I** , Maryland, Naval Institute Press, 1994.
11. Hamilton, Richard ve Herwig, Holger; **Decisions for War 1914-1917**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
12. Hart, Liddel; **The History of the First World War**, Londra, Papermac, 1997.
13. Higgins, Trumbull; **Winston Churchill and the Dardanelles**, Londra, William Heinemann Ltd., 1963.
14. Hobsbawm, Eric J. ; **Age of Extremes**, 2. Basım, Londra, Abacus, 1996.
15. Gülboy, Burak; **Birinci Dünya Savaşı Tarihi**, İstanbul, Altın Kitapları, 2004.
16. James, Robert Rhodes; **Gallipoli**, Londra, Pan Books, 1965.
17. Lloyd George, David; **War Memories of David Lloyd George**, Londra, Ivor Nicholson and Watson, 1933,Cilt 1.
18. Massie, Robert K. ; **Castles of Steel**, New York, Ballantines Books, 2003.
19. Stevenson, Samuel R.; **The politics of Grand Strategy**, 2. Basım, Londra, The Ashfield Press, 1990.
20. Taylor, A. J. P. : **The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918**,3. Basım, Londra, Oxford University Press, 1960
21. Toye, Richard; **Lloyd George and Churchill, Rivals for Greatness**, Londra, Mc Millan, 2007.
22. Williams, Keith (Editör); **Decisions for War 1914**, New York, St. Martin's Press, 1995.
23. Anthony Best, J.M. Hahimaki, Joseph A. Maiolo, Kirsten E. Schulze, **Uluslararası Siyasi Tarih**, İstanbul, Yayın Odası, 2006.
24. **İnternet Kaynakları:**
25. Çevrimiçi: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Entente_Cordiale_Between_The_United_Kingdom_and_France , son güncelleme: Mayıs 2009.
26. Çevrimiçi: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Anglo-Russian_Entente, son güncelleme: Mayıs 2009.

